

КЊИЖЕВНЕ НОВИНЕ

ЛИСТ ЗА КЊИЖЕВНОСТ И КУЛТУРУ

АКТУЕЛНЕ ТЕМЕ

ПОД ТЕРЕТОМ НЕЈАСНОЋА

Недавно је у Београду одржан састанак писаца комуниста посвећен разматрању Платформе за припрему ставова и одлука X конгреса СКЈ. У дискусији о Платформи учествовало је тридесетак писаца.

Желећи да своје читаоце бар донекле упозна са овом дискусијом, „Књижевне новине“ објављују нешто скраћену, ауторизовану уводну реч Радоње Вешовића.

ОВАЈ ДОКУМЕНАТ нас подстиче да размишљамо о многим стварима. Либерали су нам открили како није нимало једноставна ствар бити доследан комунист у либералским „ширинама“. Готово да су они бољи специјалисти за отуђивање револуционарности од најискреније буржоазije. Људи таквог менталитета терет и ризик тражења и даље препуштају другима, као вађење кестења из ватре, и чекају да већ извојсване, готове позиције уберу за себе. То је „зихераштво“ најгоре врсте и од њега, практично, нема ефикаснијег антикомунизма.

Весело би зато звучала подробнија објашњења либералистичког махања „хуманизмом“ и „ширинама“. Према коме су они били широки и хуманисти? Одговор на ово питање био би прави оквир за портрет либерала, а поука за убудуће. Да се зна шта се догађа кад се „слободе стварааштва“ и стручних позиција дочепу класни непријатељ.

На другом мјесту каже се: „Марксистичко-хуманистичка валоризација културног наслеђа, још увијек, није довољно развијена. То је стварало простор за традиционалистички, романтичан и долопоклонски однос према прошлости. На тој основи се онда „културно“ храни национализам, шовинизам и друге контрареволуционарне тенденције.“ И зар то само констатовати? Умјесто тога могло би се рећи да та валоризација није ни започета, и да се не може ни развити без сталне борбе против буржоаских схватања културног наслеђа.

Платформа говори о свему, али промакао је оно главно: како извршити ове наше покретачке истине на видјело, како их очистити од фразерске пљеве и окопишења да бисмо у њима спојили вољу и свијест у олућност праксе. Недастају јаснији предлози за рјешења нагомиланих проблема. Како наћи и спојити праве ријечи с правим људима да би се покренуло стање око нас — основно је питање Писма, Платформе и ситуације у земљи, а и односа међу нама пицима у овом тренутку.

Изаз је компликован колико и једноставан. Изаз је, једном ријечју, — у социјализму. Што прецим путем вратити елементе социјализма које је класни непријатељ постепено извукао из наших односа, вратити социјализам као самоуправљање, ставити га и као ријеч испред самоуправљања, да би се кроз њега вратила вјера у самоуправљање, вјера у живот и у искреност ријечи — комунист. Либерал је и у култури и другдје успјео да направи двосмислицу и од социјализма и од самоуправљања. Све док ту двосмислицу не истјерамо на чистину — сами ћемо бити двосмислени и непокретни.

Зато, већ у току дискусије о Платформи, ако желимо да Десети конгрес успије, морамо либерализму одузети позицију коју је стекао на нејасноћама. Морају се одстранити и такви спргови ријечи као што је самоуправљање идеом као што је самоуправљање идеологија. Ако је самоуправљање примјена марксистичких идеја, онда не може бити самоуправна идеологија. Термин „самоуправна идеологија“ не може замјенити термин марксизам јер та не испријљује, а осим тога, оваје се припримјена, пракса подмеће као идеологија. Свако самоуправљање аутогонија. Свако самоуправљање социјалистички не подразумева социјализам. Помоћу ове двосмислице либерализам је бранио социјализам, а пошто смо видјели на дјелу ту одбрану, вријеме је да прелазимо на одбрану од такве одбране. То је једна од нетактивних двосмислица из које се ширила дезидеологизација и културе и јавног живота уопште.

Слична је била и идејна позадина неких критика код нас. Оптуђиван је Савез комуниста и за појаве бюрократизма и за лоше вријеме. И умјесто да се излаз

Наставак на 11. страни

Радоња Вешовић

ГОСТИ И УЧЕСНИЦИ ДЕСЕТОГ ОКТОБАРСКОГ МЕЂУНАРОДНОГ СУСРЕТА ПИСАЦА У БЕОГРАДУ

У ШТА ВЕРУЈУ ПИСЦИ

Тема овогодишњег, Десетог међународног октобарског сусрета, одржаног у Београду 18. и 19. октобра у организацији Удружења књижевника Србије, Југословенског ПЕН-клуба — српски центар и Народне библиотеке Србије, била је: „У шта верујем као писац, као члан друштва и као човек ове епохе“. Да би своје читаоце обавестила о основним идејама које су на скупу заступали писци из тринаест земаља и Југославије, редакција „Књижевних новина“ је изабрала најзанимљивије одломке из стенограма низа писаца који су о тој теми говорили. (Објављивање свих говора у целини захтевало би обим једне мање књиге.) Пошто се са мишљењем наших писаца читаоци могу лако упознати и другим приликама и другим путевима, предност је дата страним писцима. Изабрани су текстови Жана Руслоа (Француска), Бохумила Рихе (Чехословачка), Наде Крајгер (Југославија), Феликса Кузњецова (Совјетски Савез), Тадеуша Ружевича (Пољска), Карлајнца Дешнера (Савезна Република Немачка), Аладара Тамаша (Мађарска), Вернона Јанга (Сједињене Америчке Државе), Алеха Карпентјера (Куба), Афанасија Салинског (Совјетски Савез), Петра Бергера (Холандија) и Харалда Хаузера (Немачка Демократска Република). Наслов изабраним одломцима дала је редакција, тежећи да помоћу њих истакне једну од главних идеја у сваком говору. (Текстове доносимо на 3. и 4. страни).

ДОГАЂАЈИ

РАДНИЦИ И СОЦИЈАЛИСТИЧКА КУЛТУРА

Поводом саветовања „Радничка класа и култура“

У Зеници је 13. и 14. новембра одржано југословенско саветовање „Радничка класа и култура“, које су организовали Веће Савеза синдиката Југославије и Заједница културно-просветних организација Југославије. Уводно излагање је одржао Цвијетин Мијатовић, члан Председништва СК Југославије. Овај текст редакција „Књижевних новина“ објављује поводом овог значајног саветовања.

СВЕСТРАНО АНГАЖОВАЊЕ радничке класе у култури претпоставља остваривање класног, самоуправног концепта културног развоја. Тако схваћена, самоуправна културна реалност, у којој радничка класа има најживотијнији удео, не испријљује се једино у таквом погледу радних организација и културних институција. То је део процеса конституисања нове културе, оне културе која има велики ослобађајући утицај на читав удружени рад. Класна суштина културног развоја подразумева три истосмерно развијане димензије:

1. да радничка класа активно, равноправно и значајки све одлучније учествује у одлучивању о култури,

2. да радници буду све значајнији ствараоци уметничких дела, чиме ће испољити своје креативне способности и чиме ће утицати на смањење физичког и интелектуалног рада,

3. да основне организације удруженог рада, дакле све самоуправно организоване радне јединице радничке класе, буду важни простор и све значајнији партнер у коришћењу културних остварења, вредних и прогресивних културних остварења, остварења свих времена и свих народа.

Садашња пракса у највећем броју случајева не изражава у

потпуности ове принципе. Приметно је, заправо, да у великом броју радних организација положај културе није, чак, регулисан ни основним самоуправним актима. Ипак, без обзира на досадашњу ситуацију, свакако развијенију по сле Титовог Писма, тек предстоји да се у радним организацијама привреде, амандански организованом, удружени рад јави као битан и значајан чинилац укупног културног живота. Тек ће бити потребно да се о култури изјасне и донесу одговарајуће одлуке — не само раднички савети, већ сви самоуправачи и све организације удруженог рада.

Истовремено, конституисање овако схваћене самоуправне културе тражиће и нове односе и нову организованост културног рада. Досадашња примена амандана и у култури претпоставља превладавање класичног културног институционализма, који се често деценијама није мењао и који је, у мање или више вештом прилагођавању друштвеним околностима, углавном задржавао своју затвореност и одвојеност од друштвених потреба, а самим тим и од стварних интереса радничке класе. Досадашњи културни живот, без обзира на покушаје да се интегриса са осталим видовима друштвеног рада, задржавао је све карактеристике сектора, често толико аутономног и често толико неослоњеног на друштво — да је лако било ваљало могуће да култура буде само себи циљ, да буде упућена само културним, дакле елитним, да буде лакше освојив простор за националистичке, догматске, либералистичке, монополске, менаџерске и све сличне застрањујуће тенденције.

И културне делатности, нема сумње, у својој новој организованости морају пролазити од инте-

реса друштва и, посебно, од интереса удруженог рада. Свој рад, радни људи у организацијама културе мораће да размењују — у оквиру слободне размене рада — са удруженим радом. Неће постојати посебна фискална средства и држава, сем у крајњој нужди и сем за оне културне подухвате који имају најкапиталније значење, неће више покровитељски и меснатски помагати, подржавати или фаворизовати поједине институције или програме.

Синдикалне организације, често уз њих и омладинске, веома су ангажоване у подстицању и организовању културног живота радника. Оне имају своје посебне — културне комисије, које су носиоци и програмирања, а најчешће и организовања културног живота радника.

Међутим, пракса неких средина показује да би, ништа не умањујући удео и одговорност синдикалних организација, реализовање културне политике и организовање културног живота било могуће препустити посебним, стручним службама. Има, свакако, и оних примера у којима су радне организације и даље остале пасивне, прихватајући углавном програме из таквог редовног културног живота или оне програме који су популарног карактера. У таквим случајевима култура се, уместо да се схвати као смисао социјалистичког прогреса, своди на услов продуктивности рада, чиме је сужено интересовање радничке класе и радних организација, па и самих културних установа за њена присуства у раду и животу самоуправног социјализма и свих његових учесника.

Наставак на 11. страни

Милош Јевтић

У ОВОМ БРОЈУ:

У ШТА ПИСЦИ ВЕРУЈУ — о овогодишњој теми Октобарског сусрета писаца говоре Алехо Карпентјер, Тадеуш Ружевич, Феликс Кузњецов, Жан Русло, Бохумил Риха, Карлајнца Дешнер, Нада Крајгер, Афанасије Салински, Вернон Јанг, Аладар Тамаш, Харалд Хаузер и Петер Бергер

ПОРТРЕТ ПЕСНИКА МАТЕЈА БОРА — пише Миливоје Марковић

Милош Јевтић: РАДНИЦИ И СОЦИЈАЛИСТИЧКА КУЛТУРА — Поводом саветовања „Радничка класа и култура“ у Зеници

Др Радослав Јосимовић: ПЕСНИЧКО ЗАВЕШТАЊЕ ЖАНА КОКТОА

ПОЕЗИЈА Мирка Вујачића, Милене Јововић, Радослава Златановића, Радомира Барјактаревића и Данета Стојиљковића

Марта Фрајнд: У СПОМЕН БЕНА ЦОНСОНА

ИНТЕРВЈУ са директором позоришта „Евгеније Вахтангов“ Олегом Ивановим

ПРОЗА Стевана Иванића

СТАВОВИ

РАВНОПРАВНИ

ЈЕЗИЦИ

НАШИХ

НАРОДА

ПОВОДОМ случаја романа „Дуга“ Бориса Вишинског, говорно сам о томе да је најблаже речено нормална ствар да се наше литературе много мање узајамно познају него што то понеки странац зна о по некој од наших литература. То што вреди за литературу, вреди и за много штошта друго и можда у још већој мери. Судећи по тиражима књига, не читамо нарочито много ни своју сопствену литературу, па је зато мало вероватно да ће читати у преводу и дела оне две југословенске књижевности од којих их дели, ипак не тако тешко премостива, језичка баријера. Али, поред литерарних постоји и читав низ других разлога због којих ту језичку баријеру треба учинити што мањом. Ја бих чак рекао да би било потпуно нормално да се та језичка баријера скоро потпуно уклопи. Не на тај начин што ће све југословенске литературе имати један јединствени језик; то спада у романтичарске утопије или у унитаристичку мегаломанију. Реч је о моћи да се са сва три језика равноправно служимо, да читамо, пишемо и говоримо на њима. Отприлике, на онај начин као што се већина Швајцараца служи у подједнакој мери и немачким, и француским, и италијанским, мада је сасвим природно да се једним од та три језика служи више и да га сматра својим.

Ако посматрамо садашњу ситуацију код нас онда су неки од тих захтева испуњени. Већина образованих Словенаца и Македонаца може сасвим добро да чита и нешто мало слабије да говори и пише српскохрватским језиком; за њих, практично, та језичка баријера у случају потребе не постоји. Већина оних који говоре и пишу српскохрватским или хрватскохрватским језиком могу понешто да разумују од македонског и словеначког, али га практично речено не знају. У личним контактима Словенци и Македонци су ти за које језичка баријера представља мању тешкоћу и они су ти који ту језичку баријеру прелазе. Разлог томе је сасвим прост. Могућности да се научи један од три југословенска језика су неупоредиво веће, него да се добро науче она друга два. Али без познавања сва три, многе тешкоће искрсавају готово на сваком кораку.

На који би начин могло томе да се стане у крају?

Одговор је релативно прост. Требао би увести обавезно учење једног од два јужнословенска језика у школама српскохрватског језичког подручја. Када ово кажем мислим у првом реду на Социјалистичку Републику Србију, јер немам никакву намеру да другим дајем ма какве ствари и да врећам осетљивости других. Када би се кроз неколико година и кроз неколико гене-

Наставак на 11. страни

Предраг Протић

КУЛТУРА У НАЦРТУ СТАТУТА БЕОГРАДА

Ако желе да се недостаци у концепту и третману културе у Нацрту Статута града Београда елиминишу и замене повољнијим формацијама, културни и јавни радници који се баве проблематиком културне политике мораће сасвим извесно агитијати да се укључе у јавну расправу која је отворена у вези са овим за општи друштвени живот града врло важним документом. Јавна расправа о том проблему ће трајати до 31. децембра ове године.

После једнопочасовне дискусије на Ш проширеној седници пред седнице Културно-просветне заједнице Београда, која је одржана 12. о.м. у просторијама Културно-просветне заједнице, прихваћен је закључак да је дискусијом показано извесно незадовољство због начина на који је култура концептирана у Нацрту. Седница о којој говоримо, имала је на дневном реду тачку: Култура и културне делатности у Нацрту Статута града Београда. На седници је било уочено — а и то доста речито говори о садашњем тренутку културе и о дискусијама о култури које су инициране оваквим и сличним друштвено-политичким актима — да је од преко стотину на ову дискусију позваних дошло једва двадесет до тридесет. Позвано је шездесет директора културних институција и установа које се баве културом у граду, а дошао их је толико да је њихово присуство остало незапажено. Због свега овог, одлучено је да се сазове нова проширена седница Културно-просветне заједнице Београда, и да се задржи иста тачка у дневном реду.

На почетку дискусије је утврђено да није реч о обичним променама Статута града, већ о стварању новог Статута који би био у складу са новим савезима и републичким Уставом. Но, и поред овог усклађивања са уставима, напоменуто је да Статут ипак не сме да буде њихова проста трансмисија, већ, када је реч о култури, документ који би омогућио оптималне услове за културно деловање у граду. Напоменуто је да би у Нацрту требало да буде јасно изражено право радних људи на културу, са истом тежином у значају као што је то случај са правом на рад. Са овим у вези изражено је мишљење да многи проблеми настају због неприхватљивих и неефикасних начина комуницирања културе. Трешало би, наиме, пронаћи форме да културне вредности постану материјално доступније. Примењено је да се у Нацрту нигде не говори да је култура део производног рада, за какву се формулација један део продуктаната залажи.

Говорено је и о интересним заједницама, о једној новини која се уноси како уставима тако и Нацртом. Речено је да се њима руши превазиђени хијерархички ред институција које се баве културом и да ће се између гранских интересних заједница и друштвених институција културе морати да успостави нов однос у интеграцији јер су у питању равноправни фактори који ће морати да делују паралелно. Подвучено је да свака иницијатива мора да полази од радних људи.

Душан Јагликин

ЈОНЕСКОВ ФИЛМ НАЈЗАД И У ФРАНЦУСКОЈ

Још 1970. године Ежен Јонеско је, у копродукцији с немачком телевизијом, снимио филм „Ваза“. Али, иако га је немачка телевизија три пута приказала, француска дистрибутерска мрежа није хтела да откупи овај филм, у којем је чувени француски писател-академик не само режисер него и главни глумач. У филму се иначе приказује физичко и морално пропадање једног човека. Најзад је дошло до споразума и филм се, од 8. новембра приказује и у Француској. Јонеско, међутим, није био обесхрабрен досадашњим неуспехом свог првог филма. Сазнаје се да је у међувремену припремио сценарио за филм по свом роману „Усамљеник“, док је позоришна адаптација истог дела, под насловом „Чудесни бордел“, сада на репертоару у париском „Модерном позоршту“.

АНТОНИ БАРЦЕС

АНТОНИ БАРЦЕС И ДЕМОГРАФСКА ЕКСПЛОЗИЈА

Британски писац Антони Барцес (рођен 1917. године) код нас је, чини се, познат само на основу филма који је Стенли Кубрик снимио то његовом роману „Пакаена поморанца“. Барцес је својевремено био професор у Малезији и његови претпостављени, незадовољни његовим идејама, послужили су се лукавством да га се ослободе: лекари су му изадали уверење да има тумор на мозгу и да, вероватно, неће преживети годину дана. Пошто, по повратку у Британију, као тежак болесник, није могао да добије посао, почео је да пише. Написао је пет романа један за другим и, кад је видео да му смрт није за вратом, наставио је да пише брзим темпом, тако да је за двадесет година написао тридесетак различитих књига. У тежњи да у свему буде нов, Барцес наизмени претече у Цемсу Цојсу, али сматра да великог писца не треба имитирати него, као и он, давати остварења нова по духу. Други писац кога цени јесте Владимир Набоков, с којим дели учене досетке, лингвистичке игре и алузије намењене култивисаном читаоцу.

Подкулатик, како сам каже за себе, Барцес је недавно, у интервјуу датом за париски лист „Свет“, истакао да можда има права Греам Грин, који жели измирење комуниста и католика, јер се они једини брину за судбину човеку. У сваком случају, Барцес не пориче да је конзервативац. Али, наспрот том конзервативизму, он пише литературу и ради ствари које не раде ни неки врло прогресивни и чак анархоидни писци. Он, на пример, зна девет језика, а ствара десети и чак је почео да пише речник аргоа (пошњући од последњег слова).

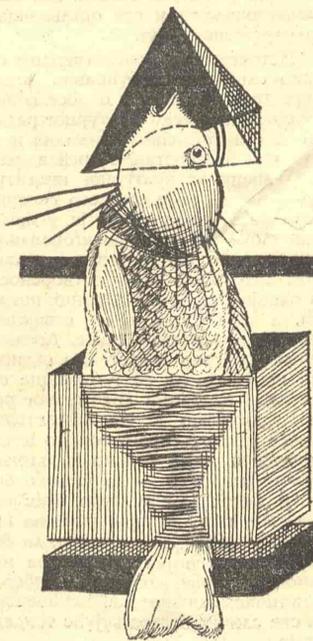
У Француској, где је Барцесово дело много познатије него код нас, управо је преведен његов роман „Лудо семе“. Реч је о тзв. демографској експлозији, до које ће доћи у будућности. Иако је у основи то дело једна футуролошка сатира, Барцес у њој успева да озбиљно укаже на један и сада врло актуелан проблем: пренасељеност. Још је Свифт саркастично предлагао да се овај проблем, који у његово време ни приближно није био тако акутан, реши јелењем дече сиромашних. Барцес такође предлаже канибализам, али планиран, цивилизован, „компјутеризован“. Влада се брине за дискретне ноћне ратове, у којима војници не знају против кога се боре и кога убијају. Месом погинулих хране се они који су у животи, да би могли, између осталог, и да се одају уживањима репродукције. Помоћу екстравагантних астаља, Барцес чини ову ужасну причу подношљивом и чак смешном. Његова инвенција се нарочито запажа у описивању обичаја и митова, декора и аргоа XXI века, свега онога што ову тему чини ироничном причом о будућности, која ће нам донети и тешкоће које сада још нисмо спремни успешно да дочекамо. Иако је ово дело релативно старијег датума (1962), оно нам открива једног писца ван серије, кога је Габријела Ролен у поменутом интервјуу с много оправданости назвала најновијим потомком Раблеа.

ПЕДЕСЕТ ГОДИНА ЧАСОПИСА „ЕВРОПА“

У моменту док многи угледни часописи у свету престају да излазе, редак је јубилеј који управо прославља париски часопис „Европа“ — педесет година излажења. У најновијем двоброју овог часописа (532—533, септембар—октобар 1973), већи део простора посвећен је прослави овог значајног јубилеја. У уводу директор часописа Пјер Абрахам и Пјер Параф пишу о протекулој половини века излажења часописа. Абрахам најпре евоцира време када је покренут часопис, који је, пре свега, требало да премости препреке које су створене након првог светског рата између водећих народа и држава Европе, а посебно између Француске, Немачке и Совјетског Савеза. Присталице идеја Ромена Ролана, који је још за време првог светског рата показао како треба одлучно саваљивати националне предрасуде и мржњу, окупили су се са жељом да покрену часопис у којем ће идеја братства и разумевања међу народима националним књижевностима и писцима видно доћи до изражаја и обезбедити мир у целом свету. Јзро ове групе чинили су Аркос, Дијамел, Жан-Ришар Блох, Виладра, Верт и Колен.

Међајући главне уреднике и издаваче, часопис „Европа“ је увек остао веран својим почетним идејама и циљу који је Ролан истакао као стварање климе хуманистичке симпатије, интелектуалне сарадње, интернационалне толеранције и пријатељског рада у корист високих духовних тежњи. Излазећи непрекидно од августа 1939. године, а затим обновљена 1946. године (са истим главним уредником: Жаном Касуом), „Европа“ и данас доследно заступа хуманистичке и пацифистичке тежње и игра велику улогу у стварању и подржавању напредног јавног мњења. Пјер Параф у свом напису подсећа, пак, како је „Европа“ добро реаговала у појединим важним историјским моментима између два рата. На њеним странама штампане су оштре ошуде колонијализма, истицана је једнакост свих људи поводом јеврејског проблема, тражена правда за Сака и Ванцетија, заступање идеје Народног фронта, брањени интереси републиканске владе у шпанском грађанском рату и осуђивања нацистичка насиља и агресива.

Јубиларни број „Европе“ садржи и избор из прилога штампаних у часопису од 1923. до 1939. године. За то време у часопису је, отприлике, сарађивало око 450 људи. Од тако великог броја сарадника прештампано је четрдесет осам прилога истакнутих писаца, уметника, и мислалаца, као што су Ганан, Рибандранат Тагор, Максис Горки, Александар Блок, Шервуд Андерсон, Луизи Пирандело, Ален, Анатолиј Луначарски, Халдрих Ман, Пол Елијар, Ле Корбизје, Даријус Мило, Борис Пастернак, Пер Лагерквист, Ромен Ролан, Жан-Пол Сартр, Жан Рошан, Пјер Жан-Жув итд. У овој ретроспективи изостала су чак и тако значајна имена као што су Рајнер Марија Рилке, Брехт, Бернардо Шо, Томас Ман, А. Х. Лоренс, Вилијам Фокнер, Лав Тројски, Борис Пилњак, Олдос Хаксли итд. У оптимистичком расположењу, садашњи директор Абрахам сматра да се ретроспектива од 1946. године може направити и објавити приликом прославе стогодишњег јубилеја 2023. године!

У ОВОМ БРОЈУ ВИБЕТЕ САОБОДАНА МИЛАНГА

ЦЕМС ЦОЈС

ЦОЈС У ПРЕВОДУ ЦОЈСА

Најновији, јесењи број часописа „Tel Quel“, по други пут објављује избор радова посвећених Цемсу Цојсу. У овом броју је и студија Жаклин Рисе о Цојсовом преводу на италијански одломака из његовог последњег романа „Финеганово бдење“. Италијански превод два одломка из „Финегановог бдења“, први пут се појавио у Риму 1940. године у часопису „Просветиве“ који је био сумњив фашистима, а који су тада уређивали Курцио Малапарте и Алберто Моравија. Тај превод заузима изузетно место не само зато што представља последњи Цојсов рад преа смрт, већ, пре свега, стога што је реч о једном тексту где Цојс није био само ревидор, већ и истинити аутор — текст који у ствари и није преведен већ поново написан.

Од Цојса је потекла иницијатива за овај подухват (који је претрпавало остале учеснике). Иако су та два италијанска фрагмента потписана са три имена (Цејмс Цојс, Нино Франк и Еторе Сатани), главна заслуга за огроман посао припада, према Сатанију, самом Цојсу, „јединственом таијаности“. Цојс није био преведен на италијански. Цојс је сам себе превео“, тврђење је сасвим поткрепљено изразима из два Цојсова писма из априла 1940 (живео је до 13. јануара 1941. године): „Мој италијански превод Ане Ливје“, „моја италијанска верзија Ане Ливје“.

Читање та два одломка дозвољава и врло прецизан приступ цојсовском раду, проверавањем — на другом месту, у другом језику — онога што је писац назвао „техника изобличавања“. Штавише, тај вид нас наводи да схватимо веома богату операцију — вероватно скоро јединствену на том пољу — истраживања крајњих могућности италијанског језика. „Финеганово бдење“ у целини је схватљиво као обиман преводилачки посао, ако се узме да је превео, према Валтеру Бењамину, активност која стоји између литерарног стварања и теорије и има за сврху да сабере и компензује „недостатке језика“. Оно што даје садржај том послу је велики мотив спајања више језика, како би се обликовао један прави, истинити.

Тај мотив, који је изразио јасно на нивоу језика Данте у „De vulgaria eloquentia“, и продубио Маларме као средиште писања, образује праву основу „Финегановог бдења“. У таквој перспективи, оригинал и превод постају препознатљиви као фрагменти једног већег језика, операција која такође претпоставља одрицање комуникације и астраховање значења. То је баш права која је био неприступачан Цојсовим сарадницима, начин да се веома мало баве значењима (Цојс се скоро искључиво занимао звучношћу, ритмом, игром гласова, а наспрот томе бавио се врло мало смислом, није га поштовао, и Нино Франк се због тога често бунио). Али та врста превода не би била изводљива да Цојс није преводио Цојса под знаком Дантеа, што ће рећи Цојс је поново радио и одбацивао из свог текста — текста који је у суштини већ потврђен као превод неограничене снаге, и то у знаку највећег литерарног стваралаштва на том језику. Једино је

Цојс могао да допринесе неочекивано и савршено на њега приземљивој дефиницији преводња према Бењамину: „Превод додирнује оригинал као бегунац, на пролазан начин, и само у једној тачки неограничено малог смисла, да би наставио свој најсвојственији бег... реч је о томе да се поново достигну крајњи елементи самог језика.“ (М. Ж.)

МЕСЕЦ КЊИГЕ И МАРКСИСТИЧКА ЛИТЕРАТУРА

Акција „Месец књиге“ траје континуирано у републици Србији већ осамнаест година, а од пре неколико година постала је и општејугословенска манифестација. Од свог почетка, иако праћена многим манифестационим облицима везаним за пропаганду књиге, ова акција је увек била оријентисана на циљеве од трајнијег друштвеног и културног значаја и у први план је стављала оне проблеме везане за књигу који су у одређеној години били посебно актуелни и друштвено и културно значајни. Овогодишњи „Месец књиге 73“ имао је тежишту тему марксистичка литература.

Културно-просветна заједница Србије и у овогодишњем „Месец књиге“ наставила је све оне активности које су ранијих година биле добро прихваћене, као што су на пример: акција повећања фондова јавних библиотека (ове године ће се посебно водити рачуна о присуству марксистичке књиге у библиотекама); конкурси, који треба да стимулишу ширење библиотечких услуга и који ће бити организовани у сарадњи са Републичким већем Савеза синдиката Србије, Народном библиотеком, издавачким предузећима „Рад“, „Просвета“, „Нолит“ и другим; затим акција књига Бачу-прваку, која омогућава да сви Бачу-прваци добију на поклон књигу (само је на почетку ове школске године подељено педесет хиљада књига полазницима у школу); награда „Милаан Богдановић“, за најбољи приказ домаће књиге; расписивање прилога тема за ученике средњих школа; оснивање библиотека у радним организацијама и слично.

Имајући у виду усмереност овогодишње акције „Месец књиге 73“ на стале марксистичке литературе, Културно-просветна заједница Србије је настојала да помогне обогативање фондова матичних, школских и осталих библиотека марксистичком литературом, да подстакне повећање и рационализацију средстава за издавање и куповање марксистичке литературе, да осигура већу заступљеност дела из области марксизма у издавачким плановима, да допринесе већем прогирању марксистичке литературе, да утиче на развијање других видова делатности које претпостављају веће интересовање за читање и коришћење марксистичке литературе ита. Отуда, све акције у оквиру „Месец књиге 73“ биле су да буду усмерене тако да марксистичка књига заузме одговарајуће место у културној, образовној и друштвеној пракси.

Културно-просветна заједница Србије је оджала саветовање о теми: „Ангажовање библиотека у популаризацији коришћења марксистичке литературе“. Предвиђена је и изложба марксистичке литературе, која је постављена у Београду и у другим заинтересованим местима наше републике.

На нивоу међурепубличке сарадње акција „Месец књиге 73“ свечано је отворена петнаестог октобра о. г. у Риједи. Свечаност је одржана у оквиру прославе тридесетогодишњице АВНОЈ-а и тридесетогодишњице прикључења Истре Југославији. Покровитељ свечаног отварања је била радна организација „Уљаник“ из Пуле. У оквиру међурепубличке сарадње предвиђено је и одржавање књижевних вечери у Риједи, Лабини, Пули и Бујама, на којима су узели учешће књижевници свих наших република и покрајина. И ове године је штампан заједнички југословенски пропагандни плакат.

Акција „Месец књиге 73“ почела је петнаестог октобра и трајаће до петнаестог новембра ове године. (Д. К. Ј.)

У ШТА ВЕРУЈУ ПИСЦИ

Из говора учесника овогодишњег Октобарског сусрета

Из уводне речи

САВЕТ Октобарских сусрета, на чијем челу стоји наш еминентни писац Душан Матић, предложио је да ове године тема за наш разговор буде: „У шта верујем — као писац, као члан друштва и као човек ове епохе“. Мислим да је ова тема занимљива за сваког писца, без обзира на то којом се врстом литературе бавио. Данас се много говори не само о скептицизму него и ниҳилизму као ставу типичном за наше време. Али, чак и ако је то тачно, мислим да ниҳилизам никако не би смео да буде уверење писца, чија улога све више расте након смрти бога, коју је прогласио Нице. Стога мишљење у шта писци верују не занима само историчаре књижевности и књижевне критичаре, да би на основу тога процењивали њихова остварења, већ све људе који траже најбоље путеве ка будућности. То морамо имати на уму док говоримо о постављеној теми и зато не смемо разочарати све оне који од нас очекују путоказ.

Не бих желео да прејудуцирам ваше ставове чак ни кад бих могао, али мислим да ниједан писац не би смео да се у овом часу оглуши о жељу целог мирослободног човечанства да се, након рата у Вијетнаму, и садашњи рат на Блиском истоку што пре оконча праведним миром, којим би се обесхрабрила свака будућа агресија не само на овом подручју, него свуда у свету. Исто тако, верујем да ће писци изразити своју осуду насилног збацивања владе коју је народ легалним путем изабрао и терора који се сада спроводи у Чилеу. Најзад, писци ће, верујем, поздравити борбу оних народа који, поробљени од колонијалних сила, настоје да изборе слободу и обезбеде напредак у својим земљама.

Драган М. Јеремић

Из поздравног говора

ОТКАД постоји величанствени и мучнички посао писања и живљења за реч уметности и њене поруке, постојала је и потреба гласног присуства књижевника у друштвеном животу. Никад хуманизам није био обезбеђен, никад ми нису били трасирани путеви, да бисмо могли себи дозволити неуопрезованост да се не боримо. Напротив, истина и људско достојанство, мир и прогрес стоје одвајкада, и данас, на ветрометини зла, разарања, деструкције и поробљавања. Та његовска борба неперестана, хтели ми то или не, стоји чврсто ушлетена у наш живот. Ми не можемо од ње побећи, не можемо је преспавати, не можемо је заборавити, не можемо је потценити. Једино што можемо и што морамо, будући да је писање вид борбе за људски смисао, јесте — прихватити је као неминовност — и сав свој ум и способност задокучити да бисмо обезбедили превагу смисла над бесмислом, доброту над злом. Можда некад више него у ово неспокојно време није било потребније речју и делом бранити и чвршћивати у животу човечност, слободу и мир. Зато данас писати не значи забављати доконог читаоца, већ опомињати, будити успаване свести, супротстављати се свему што угрожава човеково постојање у хуманом и достојанственом облику.

Боко Стојичић

Стати на страну слабих

ТЕМА која је изабрача за овај сусрет врло је широка: у шта верујем. Али, ипак, очигледно је да она у свакоме од нас поставља питање наше сопствене egzистенције. У шта ја верујем, покушају да одговорим, очигледно, на француски начин, једном пируетом, то јест да одговорим чувеним речима нашег драгог старог Монтења: у оно што знам. Али то би била опет једна пируета, један начин да се не одговори. То би било, ако хоћете, помало у стилу Жана Коктоа, кога су једног дана питали чему служи поезија, и који је одговорно да нико не зна чему она служи, али сви знају да је она неопходна. Па, ево, ни ја ту нећу сасвим поштено одговорити на питање које ми је постављено.

Оно у шта веома дубоко верујем јесте да се ништа на овом свету не може чинити без слободе. Мислим да постоји једна цела традиција, не само француска, и већ европска, традиција слободе израза, и ја сам њој лично дубоко привржен. Не верујем да се књижевност и поезија састављају у грађењу кула од слоноваче. Али, исто тако, мислим да песници из куле од слоноваче постају, судбински, једног дана песници које сви знају, које сви разумеју и који такође помажу човечанству да напредује на свом ужасном путу. Мислим посебно на ствараоце као што је Маларме, које за живота уопште нису разумели, и које уопште нису прихватили. И које су сматрали аутоајерима, а који су данас најчитанији и најраспрострањенији уопште и у којима налазимо пример вере у цело човечанство.

Рекавши то, подсетићу на наслов једне моје збирке песама, мада то може изгледати веома нескромно. Њен наслов је: „Нема прогонства“. Песник не сме да допусти да буде прогнат, па макар и у самог себе, да се нађе у позицији унутрашњег изгнанства. Он треба да свим својим снагама и свим својим средствима мисли на човечанство, да се не осећа дубоко одвојен од судбине човечанства. Како би се он и могао тако осећати, он који је осећајност сама, у свету у којем се осећајност стално повлачи, у свету у којем јој стално одсецају удове и главу управо људи о које би они, ти удови и та глава, хтели да се окаче; ми смо као нека врста снава бродо-ломника са „Медузе“ који завршавају тиме што се међусобно прождиру. Како би песник био безосећајан према томе, како би могао да не стане на страну слабих, на страну оних који су потлачени? Само по себи је јасно да су поезија, слобода и братство синоними.

Жан Русо

Верујем у народ, свет и књижевност

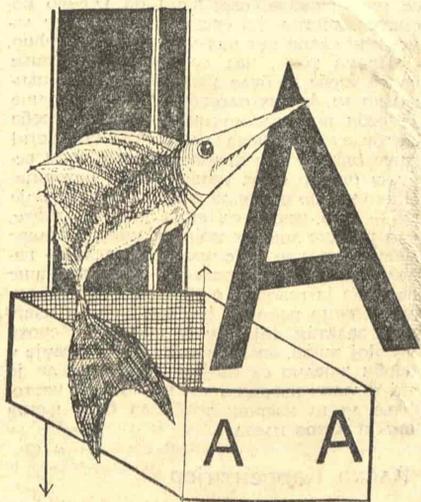
У шта верујем као писац, као комуниста, као човек ове епохе? Питање је прецизно, али морам да кажем да су ова три аспекта у мени тако темељно помешана да ја не умем да их издвојим један од другог. Они, заједно с дубоко укоревеном класном свешћу, чине битно језгро мог бића. То језгро, наравно, садржи не само моју субјективност него и настојање и труд за једним истинитим и праведним схватањем света. Кад нешто пишем, ја се трудим да установим да ли моје мисли одражавају што је могуће објективнији поглед, или пак, подражавају само моје приватне илузије или моја лична страдања и моје властите патње.

Али да прећем сада на главно и битно питање, а то је: у шта ја верујем? Пре свега морам да кажем да верујем у наш народ. Осећам се да сам његов саставни део. Његове радости су моје сопствене радости, његова разочарања су моја сопствена разочарања. Морам да поменем да се наш народ за време ратова много променио. Открио је у себи тежњу за једним праведним поретком и праведним уређењем друштва. Почео је много више да се интересује за то како живи и како раде други људи. У ове три деценије створио је развијено социјалистичко друштво, које је данас у стању да се укључи у светско историјско такмичење. Наравно, није то ишло без тешкоћа, без удавања, без грешака. Али ја сам срећан што сам присуствовао свему томе и што се моје присуство у свему томе осећало.

Даље, хтео бих да кажем да верујем у стварни, општањиви свет, у историјску истину, у напредак. Оријентишем се у правцу реалности не само зато што је схватам, него и зато што разумем и схватам самог себе. Видим спољашњу страну света и ствари, али упоредо с тим трудим се да схватим и разумем оно што је невидљиво, оно што је скривено, што је изнутра. Није лако изгубити веру у напредак друштва, јер око нас има много доказа да друштвени напредак и реални развој друштва доиста постоје. Доказ за то су две велике историјске реалности. Прва од њих је социјализам, а друга је постојање земаља у развоју. Упркос томе, многи писци су изгубили веру у то. С песимизмом и скепсом треба полемисати; против равнодушности и егзизма мора се водити борба. Ми живимо међу људима и мораћемо непрекидно живети међу њима.

На крају бих хтео да кажем да верујем и у књижевност. Књижевност је саставни део људског знања. Она је, доиста, један део историје. Код нас људи носе у себи Немцову, Јирасака, Олбрахта, Мајерову, Чапека, Незвала... То је њихово интелектуално, сензибилно и језичко оруђе. Оно је исто тако допринело, на извесан начин, оној општој жељи и вољи да се у нашој земљи изгради социјализам. То је свакако велика обавеза и за све временске писце. Неопходно је да концентришемо своје интелектуалне снаге у широки ток социјалистичког хуманизма.

Бохумил Риха

Социјализам развија правог човека

Акумулирајући процесе и потребе живота, наша књижевност не само да ставља друштву на разматрање цело сложени круг питања и проблема везаних за човека, философију човека, његове вредности, већ, ослањајући се на стварност, активно истражује реалне путеве за решавање ових проблема. Она то чини кроз дискусије и расправе с покушајима вансоцијалног, ванкласног, антиисторијског приступа проблему вредности; полемичући с наивним стремљењем да се нађу извори „духовности“ у патријархалној прошлости руског села, при чему се јавља својеврсна романтично-романтичарска реакција неких књижевника на те најсложеније нове процесе, које је изазвала у животу научно-техничка револуција.

Основни смерови истраживања савремене совјетске књижевности везани су за убеђење (а то је и моје лично убеђење) да само научни комунизам, то јест „реални хуманизам“, како је рекао Карл Маркс, само жива пракса социјалистичке изградње обухвата реалне могућности за реално а не фантазмагорично решење проблема човека и његове вредности. Уметничко истраживање и освајање овог квалитетног новог процеса стварности, учвршћивање духовних вредности револуције и социјализма — главна је брита совјетске књижевности. (...)

ФЕЛИКС КУЗНЕЦОВ

Социјалистички друштвени односи, совјетски начин живота, својом суштином и формирају баш таквог човека; човека ослобођеног искушавајућих веза социјалног егзизма, ослобођеног ропства поседништва; социјално активног и грађанина с високом свешћу, и домаћина свог друштва. Граница која дели тог новог човека од отуђеног човека јасна је и чврста као општрица ножа: док су за новог човека материјална блага у животу неопходна, или представљају услове постојања, доласе су она за буржуја и корисника материјалних богатстава — смисао и циљ постојања. Ево због чега је буржоаска, маограђанска свест главни извор и средина која потхрањује одсуство духа. С духовног гледишта то је потпуно затворен, боље речено центрипални систем, скопчан с јединственом у свету вредношћу: сопственим егзистенцијом, егзистенцијом „ја“.

Само социјализам даје просторне услове за формирање човека чија је душа отворена људима и свету, човека за кога је природно да упути у своје срце и да је одговоран за све боли света, човека социјално активног, опредељеног на борбу за добро, друштвено развијену личност, изграђену зрелим друштвеним самосазнањем, осетљиве савести, части и, нарочито, грађанске храбрости. То и јесу наше духовне вредности, вредности револуције и социјализма. У њих ја верујем свим својим срцем и свом својом душом, и у томе се састоји моје „верују“.

Феликс Кузнецов

Хуманизовати науку и технику

Данас, кад нам се пружа широк поглед на све стране, кад нам средства јавног информисања доносе слике свих светских догађаја који су довољно болни и тешки, не би требало да се писац немомно затвара у своју бисерну шкољку да би брзојао властите откуцаје срца.

Наравно да такав пут није једноставан. Јер ако желимо сачувати свој поглед на свет и одабрати самосталан пут, треба да пре свега будемо економски независни, а тиме и слободни.

Међутим, и за економску независност је, пре свега, потребна духовна зрелост. Неко би, на пример, хтео да има све што му друштво у датом моменту може да пружи, док би други, опет, сачувао праву меру и умео да се одрекне небитних добара којих је на тржишту више него што их је потребно. Зрео човек зна да између расположивих добара одабере она која ће му упростити живот и омогућити веће стваралаштво.

Писац стваралац требало би да ступа корак испред друштва у којем живи. А нарочито у друштво које сам гради и самоуправно ствара.

Пуко регистровање негативних појава не може да човека одведе далеко. Потребно је много више. Потребно је јасно сагледавати циљеве и пронаћи пут из збрке. Коначно, и сав живот је низ решавања проблема и расплитање заплету у које из дана у дан упадамо. Данас, у време наглог напретка науке и технике, више него икада.

Баш уметници, као ствараоци, требало би да правилно оцене ситуацију и, наоружани довољним и свестраним знањем, зредо тумаче технолошко доба садашњице. Требало би да уметници хуманизују науку и технику. А уместо тога ми смо прихватили датост и своје стваралачке снаге усклађујемо с технолошком сфером делатности. Тако рећи, дозвољавамо да нас технологија вуче и управља нама. Има нас и таквих који чак тврдемо да уметност одумири, и не помишљајући на то шта се данас називамо уметношћу. Препуштамо се играма ради игра и нећемо да увидамо да нас такво играње води назадовању, летињаријама. Говоримо да треба да премостимо понор између индустријалног стваралаштва и потрошачког друштва и, линијом најмањег отпора, спуштамо квалитет, уместо да се трдимо да уздигнемо ниво самог друштва. А при томе свима нама је добро познато да у сталеж науке и технике баци васпитање и култура представљају *conditio sine qua non*.

Нада Крајгер

Треба радити конкретне ствари

У шта верујем као песник? Понекад не верујем у себе као грађанина, понекад, опет, као грађанина не верујем себи као песнику, а обојица не верујем један другоме као члану ове наше цивилизације. Познато је да људи тешко верују сами себи, а верују другима. И, доиста, сви ипак воле човека, верују у човека и опремили су да све ураде за човека. Али за песника човек није нека апстракција; човек је конкретна личност и треба видети у каквог човека верујемо.

Очигледно је да ми верујемо у конкретне ствари а не у све људе уопште. И ту, као песник, ја се држим конкретних ствари, хо дам по земаљи. Има таквих људи који прелазе у апстрактно мишљење, али треба радити конкретне ствари. Ако верујемо у човека и волимо га, то је у реду, али не можемо све људе волети, на жалост. Бар ако се ради о људима мог поколења, онда треба нарочито учинити извесан напор кад је реч о томе и ту нема сумње да је то тако.

Међутим, не верујемо понекад ни најмањима. То није добро. Њима треба веровати, мада их добро и не познајемо. Ти контакти су заиста недовољни. Ја имам два сина, од којих један има 20 година, а други 23 године. Ја се с њима састајем као с неким непознатим људима, не знам да ли да им верујем или не. Па ипак им верујем.

Ради се, наиме, о томе да се стално обраћамо конкретним стварима, и да се против тог скептицизма, против ниҳилизма, против песимизма данас човек треба да бори. Наравно, морамо се борити против тога. Треба се чак и против оптимизма понекад борити. Тај песимизам, тај скептицизам, у извесном тренутку преази у оптимизам, али ипак с њима се мора човек борити.

Тадеуш Ружевич

Покушавамо да нађемо најбоље речи

У шта верујем као писац? Узгред морам да напоменем да сам критичар, књижевни и филмски. Али сматрам да сви ми, без обзира на то да ли смо критичари, романописци, приповедача, драмски писци, историчари, итд. радимо у основи исту ствар: покушавамо да нађемо најбоље речи, не само праве речи него најбоље речи, за оно што желимо да кажемо. То је све.

У шта верујем као члан друштва? Покушавамо да се придржавамо савета Хенрија Демса: покушајте да будете један од оних за које ништа није изгубљено. Због тог принципа сам ја и овде, јер имам неутољиву радозналост за ставове других народа у погледу њихових изражајних форми. Кад је реч о Југославији, моје интересовање за вашу земљу је почело кад сам читао стихове нашег песника Ивана Андрића. То ме интересовање је подржало романима и приповеткама Иве Андрића, а касније и свом српскохрватском књижевношћу коју сам могао да нађем у енглеском преводу. Нашавши се у вашој земљи, потврдио сам многе од својих закључака (...)

У шта верујем као човек ове епохе? Па ја нисам ни мислио да сам човек ове епохе! Никад нисам тражио да то будем; нико ме, у ствари, није питао. Да су ме питали, ја бих повикао: „Не, молим вас! Боље неко друго време!“. Као Молдјеров господин Журден, који се запрепастио кад је открио да целог живота говори у прози, и ја сам запрепашћен што ме описују као човека ове епохе. Наша епоха је ужасна. Преживели смо катастрофалне године, и још нас очекују (...). Својом свешћу ја кажем себи да нисам слободан вољу, да ја утичем на мишљења других. Али што сам старији, све више сумњам у то да је било ко од нас независан, јер ми који мисамо нисмо господари својих акција. И што пре цизније употребљавамо језик, уколико се мање међусобно разумемо.

Пред свим тим противречностима, са свешћу о овом катастрофалном веку који се креће можда ка неком безизмену, огољеном климаксу, мој лични став као човека ове епохе је став старих Грка, онако како га је Нице објаснио: потпуно безнађе; мислење са животом посредством депоте.

Наставак на 4. страни

Вернон Јанг

Поддршка борцима за бољи свет

Убеђен сам, веома дубоко убеђен, да живимо у врло опасном времену, које ставља одређене одговорности на плећа писца. Технички напредак, развој науке, открића — достигли су невероватан ниво. Свет је постао веома мали. Ми освајамо планете, али може се десити да изгубимо цело човечанство. Сва та дивна остварења могу да служе како у корист тако и на штету целог човечанства. Имамо и сувише горких искустава у том погледу. Били смо недавно сведоци тога како су империјалистичке и фашистичке снаге унишtile наде чилеанског народа убијајући хиљаде његових најбољих синова. Били смо, такође, сведоци рата у Индокини, а управо сада са зебном пратом догађаје на Балском истоку. Све то се одиграва уз помоћ науке и високе технике.

Шта да се ради? — питаћете ме. Шта да се ради? — питам се и ја. Признајем искрено да нисам спреман да вам дајем савете: чак ни самом себи не могу дати савет. Али, као писци наше епохе, ми не можемо остати по страни од свих тих догађаја, од свих тих проблема, од свих тих трагедија. Наша песничка, књижевна дела су створена нашим мислима, нашим осећањима, нашим боловима. Да ли је могуће да сви ти догађаји не оставе никаквог трага? Не верујем. Можда би наш став требало да буде онај који су имали Французи после 1871. године, после пораза код Седана, кад су рекли: „О томе нећемо говорити, али ћемо на то увек мислити“.

Ако о свим тим догађајима будемо размишљали, ми ћемо изражавати своја осећања пишући песничка дела, књижевна дела, која одговарају нашем времену. Ово што сам рекао је моје лично мишљење. Као комунистички писац, као комуниста од своје ране младости, преживео сам много штошта у свом животу, али сам увек остао на својој литерарној стражи, на својој, да тако кажем, политичкој стражи. И то је мој књижевни кредо, то је мој кредо као човека који мисли, човека који је не само мислилац већ који осећа и све патње света. И ако сам ја у својим књижевним делима изражавао борбу за слободу народа, за ослобођење народа од ropства, економског, политичког, онда у наше време треба и даље не престано да дајемо подршку свима онима који се боре за један бољи свет, за један слободнији свет, за један здравији свет.

Аладар Тамаш

Верујем у револуцију свести

Као човек овог времена видим нас на једној звезди од динамита испод које ватра већ тиња; видим нас чак свесне опасности и дијалектички образоване, али истовремено као месечаре чија је глава још увек далеко више у мисаоним категоријама протеклих епоха него у атмосфери у којој ми живимо и умиремо. Верујем да се, политички, привредно, правно и сексуално, још руководимо најскандалознијим интересима; да уопште никад и нигде истинску слободу нисмо остварили, да је данас уопште не можемо остварити.

Верујем да ништа није потребније од једне тоталне револуције свести. Да само то може обезбедити мир и омогућити једнак напредак за све људе. Да је потребно више скепсе него вере, више критике него славопојки. Онај ко не сумња, ко није стално скептичан према постојећем, ко се свакодневно не обеспокојава, тај не само да учвршћује односе које имамо, тај их још погоршава — уместо да побољшава свет.

Пре сто година, руски пекарски шегрт Пешков чуо је у једном излагању о Шекспиру како је говорник узвикнуо: „Литература је ту да окрепљује душу“. Млади Пешков је то записао и лаконски додао: „Он подваљује“. Касније је, као писац Горки, једном написао: „Човеку треба ставити жеља под кожу, да се никад не смири“.

У то ја верујем као човек овог времена, верујем и као члан друштва, али нарочито верујем у то као аутор.

Карлајнц Дешнер

Волети обичне, ситне ствари

Позив да говорим о мојим веровањима као писца, драге колеге, драге даме и господо, садржи у себи претпоставку да постоји нешто као нека посебна вера коју писци могу да имају. Мислим да је то тачно.

Што се мене тиче, ја имам извесна веровања, али — то посебно истичем — ја их имам само у веома уском, веома посебном односу с мојом egzистенцијом као писца, као песника. Ван тога ја ни у шта друго не верујем. Или: перо у руци је једини начин веровања који знам. Ја друго немам. Немам крoв религије над главом. Не верујем да постоји нешто што се зове бог, који пријатељски гледа наша дела. По мом мишљењу, ми улазимо у живот усамљени, на главна врата, а напуштамо га исто тако усамљени кроз мрачан споредни излаз. Излаз за нужду. И ниоткуда помоћи у неочекиваном бескрају бескраја. Ја не знам ништа о узвишеним, величанственим обманама наде и религије. Кад сам срећан, једноставно сам срећан, не питајући шта радимо на земљи.

Али ја сам религиозан човек без религије. Ја сам наг а волим одела. Ја сам у-

самљени човек који воли своју децу и жељи да она живе. Кад бих био филозоф, био бих песимист.

Мислим да нема славне будућности за човечанство. Ми се крећемо од ничега ка нечему, без метафизичког циља, ми живимо живот који је, филозофски речено, без смисла.

Једини начин на који могу да живим јесте да престанем мислити на апстрактан начин о циљу живота, о томе шта живот значи. И једноставно да уживам у задовољствима живота, кад је он пријатан, и да подносим патње знајући да патња чини ситна задовољства узбуђујућим (...)

И то је моја вера као писца, не велика, али ја ћу морати да се позабавим њом. То је један начин да се преброди мртва тачка размишљања и да се изненада, каткад, открије да се могу волети обичне ствари од којих је живот саздан, обична срећа, у добро познатим малим размерама, да се може патити, не са човечанством као апстрактном целином, већ да се патња може наћи у животима оних које сте случајно упознали...

Петер Бергер

Свест о одговорности претворити у литературу

Мислим да ми у овим годинама, месецима, а сада бих рекао чак и данима, у којима живимо данас, не можемо као писци да избегнемо то да свет у којем живимо — у којем тече крв у Чилеу, на Балском истоку, а такође још и у Вијетнаму, — да тај свет не носимо у својој свести, сваки ретком који напишемо и сваки ретком који не напишемо. Не бих хтео овде да употребљавам речи агитационе литературе, али верујем да данас човек не може да прави никакву литературу — била то лирика, поезија, драматика или епика — ако није свестан тога да живи у времену у којем се ради о бити или не бити. И у овом часу, док смо ми овде окупљени, такође се ради о бити или не бити. Рат на Балском истоку није било какав рат. То је рат који врло брзо може да се изроди у један нови светски рат. А ко је ако не и ми позван да то зна. И не само да зна. Јер ако ја то као човек и као писац знам, морам то сазнање претворити, и то одахом, у моју литературу.

Хтео бих нарочито да нагласим једну ствар и знам да ме у томе подржава велика већина колега у мојој земљи. Ми морамо данас као писци, не само путем сакупљања потписа, путем јавног објашњавања и декларација, да се изјашњавамо за промену света у револуционарном смислу. Верујем да ми морамо данас у свему што научимо знати где треба да стојимо, где морамо да стојимо, ако хоћемо да спасемо овај свет, ако нисмо никилисти. А свет, као што су рекли сви предговорници, па и они који су можда песимистички говорили, треба спасти. Али он се може спасти само ако је људима јасно да не могу да стоје између фронта. Нема више никога између фронта.

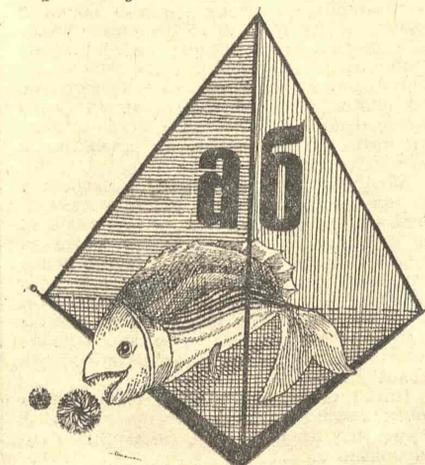
Харалд Маузер

Писац је градитељ живота

У шта верујем? Верујем у истину. Антон Чехов је 1887. године, размишљајући о књижевности, писао да је њен циљ: истина, безусловна и поштена истина. Подржавати циновске конструктивне напоре социјалистичког друштва може само активан и поштен уметник, градитељ живота. Ако неко нема храбрости, боље да не пише. Плашљиви таленат је, по мом мишљењу, опаснији од неспособности. Више пута сам се препирао с људима који су се бојали истинито приказивања живота. Кукавичлук и дилетантизам увек иду заједно.

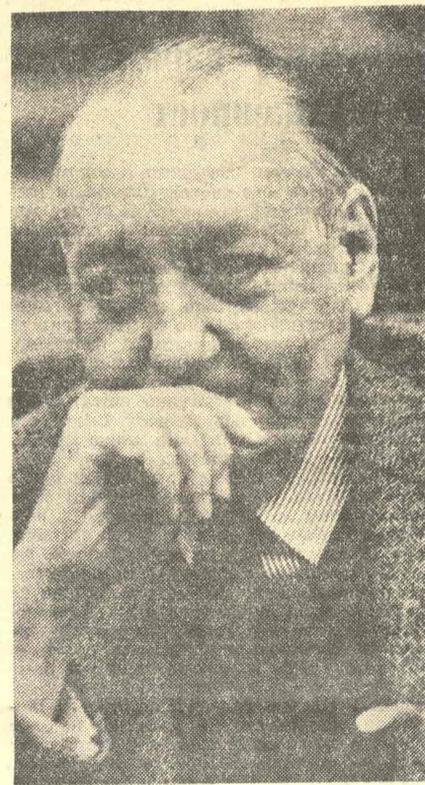
Када је Николај Говорио поводом „Јунака нашег доба“ у том смислу да „господин Аермонтов“ не познаје живот, да прави јунак није Печорин већ Максим Максимич, он није само покушао да заштити друштво које је створио Печорина, већ је дијалектички изврнуо смисао великог дела руске књижевности. Књижевност свих времена захтевала је напрегнуту снагу мисли, висину духа. Жалосно је што се у литератури не срећу рудари, већ авантуристи, љубитељи сензација. Кад неко нема довољно талента, онда помоћу скандала постиже славу. Мада она није баш најчистија, ипак је слава — понекад и светска. А од свих сензација у књижевности и уметности, по мом мишљењу, има вредност само једна — сензација уметничког успеха.

Афанасиј Салински

Извршити задатак који поставља епоха

Не тако давно, један велики савремени астроном ми је рекао ову страшну реченицу: „Живимо у епосу у којој ми астрономи разумемо језик романописца, али у којој романописци више не разумеју језик астронома“. Емил Зола је у прошлом веку могао да напише роман у којем је главна личност била локомотива. Да би сазнао како се управља локомотивом, Зола је било потребно само једно мало путовање на тендеру да би видео како локомотива функционише. Ако би данас неки Зола нашег времена хтео да напише роман, чудесан и потребан, о путовању на Месец, то би му било практично немогуће, јер обука — техничка, физичка, па чак и лингвистичка — коју би морао да савлада превазлазила би његове могућности. Романописац се, дакле, данас налази пред страховитим проблемом: кад хоће да представи лекара у једном роману, он више не разуме језик којим говоре лекари, нити зна докле могу стићи истраживања која су они предузели. Он не може да се бави путовањима космонаута; не може да се бави низом чуда у области информатике,

АЛЕХО КАРПЕНТИЈЕР

у свим доменима технике, која се стварају у овом свету који се преображава.

Шта онда да се ради? Каква криза, каква ужасна криза се појављује пред његовом уметношћу чији је првенствени задатак да изрази своју епоху!

Али постоји историја. Историја је сачињена од патње људи, а језик људске патње је непроменљив и не мења се. Он се не петља с техничким изразима. Постоји језик људске тежње, постоји језик онога што човек хоће да учини (и то је његова стара, прометејска амбиција) да би ступио у један бољи свет који он покушава да створи својим крвним, ослабим, али чудесним рукама.

Суочен са историјом, савремени писац има само један пут, а то је пут еписког романа. Ја не могу да замислим да би у нашем времену романописац могао да не пише, чак и упркос себи, еписки роман, јер у њега продиру са свих страна садржаји који га окружују. Видели смо пре десет година како се рабају нације — у Азији, у Африци, у Јужној Америци — које политички нису постојале пре десет година, а које су сада постале велике силе Континент којем ја припадам, Јужна Америка, налази се у процесу дубоког преображаја. Нове националности се рабају. Ми смо уред периоду онога што би Грин назвали „агон“, борбе, свакодневне борбе коју налазимо на страницама новина, која не може да нас остави неосетљивим и мирним. Ја вам говорим као романописац, јер сам романописац, и верујем да је задатак романописца данас да објашњава свет који се преображава, свет који он управо посматра, достижући еписку и колективну димензију сваки пут кад му то буде могуће.

Према томе, кад се поставља питање каква треба да буде друштвена улога књижевности, ја бих одговорио: па није наше да себи постављамо питање каква треба да буде друштвена улога књижевности! Друштвену улогу књижевности у овом веку, у овој години, нама намеће историја. И ако имамо срећу да напишемо романе које су — као многе од оних које ви знате, као романе многих који се можда налазе међу нама, као моје пре три недеље — палили на трговима последњи фашисти наше епохе (а ја говорим о трговима Чилеа), онда можемо рећи да је романописац извршио задатак који му је поставила епоха у којој живи, епоха у којој он учествује у борби заједно са својим ближњим; да је тај задатак извршио као писац и да настојање да га изврши треба да буде његов циљ и његов идеал.

Алехо Карпентијер

(По стенографским белешкама Милана Бајића)

Мирко Вујачић

Сојош

Рисански Сојот је као уста у цина. Он је бијела, зајепуциана, најгласнија пјесма, кад Орјен прокиши с јесени. Њети је највећа пјегава шкољка Боке.

Кад Сојот устане, тада се све рибе у заливу окрену бијелим њетовима воде и његовом 'уком продувају „уши“.

Рисански Сојот је срдит бог који сав живи и мртви свијет око себе сатјерује у рупе.

Сојот је луди играч на граници воде и земље.

Сојот је најгласнији телал кога су људи икада у животу видјели и чули.

БОКЕЉСКА ЗОРА

Између Луштице, која личи на заспалог кита, и брада изнад Беновића, које је украљо лик брва у залету, зора свлачи ноћ са оландера, мерсина, са путељака и рибара.

Један галеб, као пијан сват, забада кљуну у бокешка небеса, а затим лако, као заљубљена жена у балској хаљини, крилом такне море и закликне. Њеште му је него свим куначима и удварачима, њеште му је него пливачима и свим размаженим штапицама, које обалом, босонoge, надимају мјехуре жвакаће гуме и пате од сексуалне страсти.

Корњача једна, на коштаном самару, чоси дјелић плаве бокешке зоре, која пуца из небеске огње и пораба јутро слично воденом цицкети.

Давно помрли рибари, уморни, враћају се гробовима; претварају се у невиде, подижу камене плоче и почињу да сањају свој редовни дневни сан.

Један пијани морнар Нелсонову врпцу окренуо наопако, па му заклања вид. Бештивава неку жену, која је, каже, курва. Ни први пијани морнар, ни прва курва-жена, ни прва бокешка зора, слична воденом цицкети...

БОКЕЉСКА КИША

Бог устаје са своје орјенске постеле и косу чешиља сухим, уклетим бором, упреденим јужним и сјеверним вјетровима. Силази на Црквице, стоји на стијени изнад Малојевог дола, а из подеране, огромне торбе, испадну му облаци, слични црним рунима. Окреће се око себе, а из браде му сијевају варнице. Један облак, сличан овуњу у залету, чучи на врх Вуцјег зуба и стрелице, бјеже од бјелила, одатише пут Рисна, Луштице и Ловћена. А бог подиже руку изнад чела и каже:

„Кад већ сијеваш, пусти кишу да спре прашину с мене!“

Тада облак разатише тамнопуте дојке и бокешка киша почне да лије из највећег кабла на свијету.

Тако орјенски бог, од јужног дана, зачас направи ноћ, тамну и густу, громовиту и муњевиту.

Пошто се киша добро излије, бог скупи облаци у продрту торбу, а јужно сунце почне да суши зелену хаљину Боке.

САМОУБИСТВО У ЛИПЦИМА

Дух краљице Теуте вије се изнад Атинаца, иставен и блијед, као занђали барјак историје.

Римски штит звечи по држави од камења, дивљих народа и змија.

Уморна госпоња — краљица, обучена у морску пјену, гледа како легионари улазе у Ризон, па скупу снагу да самоубиством побједи освајаче. Скаче са стијене, а од њене смрти сва Бока процојета бијелом измаглицом.

Отада, на том мјесту, свако вече, између Влашића и Данице, скупуљају се керубини и мртвој краљици отијевају по једну пјесму. Сваке ноћи другачије и другачије.

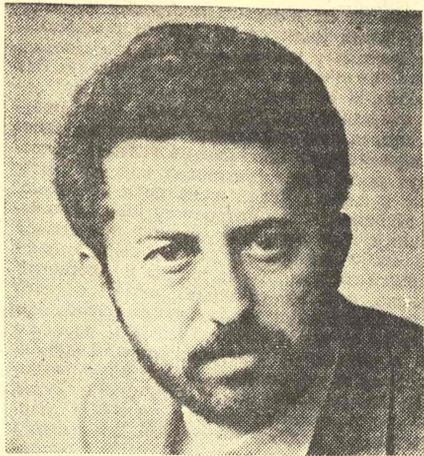
КОТОРСКИ ЛАВ

На сваком зиду стоји по један млетачки војник. Море је, још увијек, пуно галија.

Млетачки лав, которски, са прозуклоз зидом, плаче окамењене сузе. Подочњаци рупичасти, а из обрва му расте маховина жељна влаге. Убољавило га вријеме. Он се гнијезде у једном зиду и чини се да би желлио да се склони од људи и аутомобила.

А онда, уз Ловћенске стране, у тамно-плавом, сињем ноћ и избрише га са зида, — он истом прохода градом да види јесу ли све ствари на мјесту, јесу ли све кације затворене, страже будне и да ли која млетачка госпоња прескаче зид или се шуља испод узаних прозора којег господара.

Када то све обави и по которским плочницима покупи прах — он се мирно, достојанствено врати у гнијездо, у потамнели зид. Покрије се сјенком једне палме и ноћ преспава, ко зна коју по реду, у предугачком рабину времена.

Песник трагања и немира

Слободан Ракић:
„ЗЕМЉА НА ЈЕЗИКУ“
„Просвета“, Београд, 1973.

НОВА КЊИГА Слободана Ракића је најмање дирска од свих његових досадашњих књига. Када каже „ја“, онда он не мисли на своје интимно, приватно биће, већ на своју човечанску суштину, на оно духовно и морално језгро које садржи нека типична обележја човековог положаја у свету. Ова збирка, доста усамљена по темама и идејама у нашем савременом песничству, сва је обележена трагањем за једном дрвном, али увек новом спиритуалношћу, за сми слом живота и свеколиког збивања. Границе субјективног ту су премашене снагом узнемирене мисли која се не задовољава властитим светом као једином стварношћу.

Песникова мисао тежи превазилажењу свега појединачног и појавног и откривању невидљивих извора из којих шикља општи и неупитиви смисао. Он проналази тај дубоки склад природе и свемира у принципу јединства, у универзалној истоветности из које се потом раба мноштво, разноликост. У дрвету, реци, небу, трави, песник осећа тајанствено дисање те оживљујуће силе природе, тог пантеистичког начела у које верује. Природа је за њега симбол једне друге стварности, у коју не може да продре, али коју слати. Читав напор његовог духа устремљен је ка теми тог тајанственог света, који се не да именовати и не може се идентификовати, али који је могуће песничком рећу дочарати. Песник је распет између слутње да се свет предметног држи на основама духовног и извесности да је материјалност којом је окружен сва у знаку немоћи и расипања.

Опседнут идејом да је целокупно биће у расипању, хлађењу и нестајању, песник му супротставља свој сан о некој моћној целини, о неком почетку који значи вечну радост. Он управо покушава да снагом поетске синтезе одржи те ствари и бића што се удаљавају и копне на окупу, али је свестан да је немоћан да то постигне. Усред света који се дроби и суши, он стоји усамљен, са узалудном надом да ће успети творачком рећу да оживи оно што је већ на самрти.

У Ракићевој поезији преовлађује узнемиреност која се граничи са патњом. Налазећи се усаде природе која одликује својим нередом, својим копњем стале свемирске агоније, песник гради апокалиптичку визију, чии су литерарни квалитети несумњиви. Сазнање да се налазимо на крају пута, да се на људску врсту спушта сумрак, да и небо над њом прекривају облаци, изражено је обилем добрих слика. Из свих њих избија осећање панике које снажније делује на читаоца од апстрактне речитости једног броја песама. Књига „Земља на језику“ најјача је у тим својим, назовимо их, апокалиптичким деловима, када се свет, захваљујући снази узнемирене маште, налази у фантастичном ковитлацу:

Док тисах сенком галеба
Путеве свог бића на води,
Узлетаху грбови, шуме, планине,
Запаљени вукови, биволи, носорози;
Летећа језера просинаху
Сав наикит душе водене
Узлетаху бунари, кровови, огњишта,
Бик у пламену засја изнад брега
И хрст, крилати, занева;
Смешана јата дизаху се
Са својих земаљских постела;
Дечак уда пламеног
Пројача преко девичанских
Логница што у поноћи се
Попут цветова отвараху.

Веома лепа, болна је и чиста „Ноћна песма“. Песник се у њој шапатом обраћа ноћи као најбољем пријатељу:
Чијег си ткања предиво,
Чијих руку дело
Без преслице?

.....
Твом вилајету која је мера
Твојој непроходности који век,
Ноћи земаљска?

.....
Светлим и ти, ноћи,
На мојим хладним
И мрклим путевима.

КРИТИКА

СЛОБОДАН
РАКИЋИЋ

ПЕТАР
ВОЛК

У традицији романтизма је веровање у надмоћ таме над светлошћу, маште над разумом, сете над радошћу. Слободан Ракић и пре из романтичарске традиције јаке сокове. Али није тешко препознати у његовим патетично интонираним ритмовима, у његовој свечаној дикцији, архаичној лексици и спиритуалним симболима трагове српске средњовековне књижевности. Ракић се користи само оним што је вечно у свакој доброј књижевности, оним што изражава духовни немир људи средњег века на начин прихватљив за све људе, без обзира на њихова уверења. Он мање продужује декоративну симболику средњовековне поезије, а више се надахњује визијом њених најбољих представника, који су успели да снажном рећу израже доживљај трагичне судбине човекове.

Има у овој збирци (песме у њој чине, у ствари, једну поему) и реторике. Има, међутим, доста и веома успешних песама, слика и визија које делују муњевито и дубоко, стихова који се памте по својој тузи, по својој узнемирености једноставно казаној, по својој искреној спиритуалности.

Павле Зорић

Први српски хегеловац

Др Михаило Поповић:
„ФИЛОСОФСКИ И
НАУЧНИ РАД АЛИМПИЈА
ВАСИЉЕВИЋА“, Матица
српска, Нови Сад, 1973.

ВАЉЕВАЦ Алимпције Васиљевић (1831—1911) припадао је чувеном клану Баба-Дуђића. Али и да није било тих породичних веза, Васиљевић би по својој даровитости постао оно што је био за свога дуга живота: професор философије на Великој школи; четири пута министар просвете; министар за ослобођене крајеве који је увео ред у Топлици, Нишу, Врању и Пироту; државни саветник; посланик у Петрограду; научник и први тумач Хегелове философије у нас.

Завршивши седам година кијевске Духовне академије, он се није вратио из Русије као клерикалац него је био на левици либералне странке. Др Михаило В. Поповић, професор социологије на Београдском универзитету, посматрајући га у његовом времену, приказује нам је не само хегеловску фазу Васиљевићеву него и даљи ток његова духовног развоја. У нас обично помињу Васиљевића због његова „Прегледа Хегелове философије“ (1863), који је импресионаирао савременике, па и касније читаоце. Васиљевић је, међутим, релативно брзо оставио Хегела и пришао Бекловим и Дреперовим погледима на друштво. Тако је настала позитивистичка фаза у философском развоју Васиљевићевом која се јавља већ у „Историји народног образовања код Срба“ (1867), да се још више изрази у „Психологији као науци“ (1870) и „Логичи“ (1873).

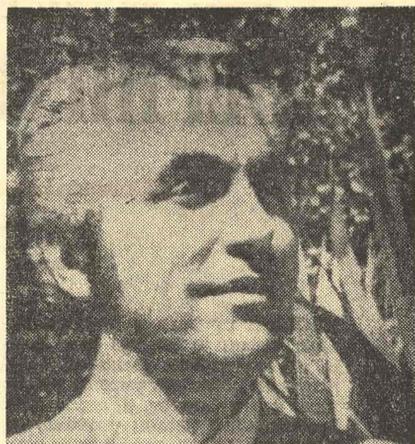
Веома будан дух, Васиљевић се и даље развијао проучавајући дела Александра Бена, Спенсера, Мила, Огиста Конта и низа других мислалаца. Када би се све његове расправе, а и критички огледи о туђим делима сакупили, читаоца би угодно изненадили јасан стил, срећне мисли, примена њихова на прилике у нашем народу, а и њихова савременост.

Васиљевић се стално развијао, па се најзад није задовољно ни претераним позитивизмом седамдесетих година прошлог века. Његова еволуција се изразила нарочито у познијим списима „О границама знања“ (1885), „Одношај између физичких и душевних особина расе и спола“ (1884), „Психолошке особине српског народа“ (1886).

У кратком приказу, разуме се, немогуће је изложити потанко све идеје и заслуге Алимпција Васиљевића. Али ће то читаоца наћи у одличној књизи Михаила Поповића који је мајсторски сажето, прегледно и верно погодио лик Васиљевићев. Поповићеву монографију може читати и ко није стручњак, јер нам помаже да разумемо нашу културу и друштво кроз стотине година, отприлике између 1842, кад настаје влада уставобранитеља, па све до последњег рата 1941.

Данас заборављен, овај веома честити и умни човек имао је утицаја на неколико ројева наших јавних радника. Он је у много чему донекад био учитељ Љубомиру Недићу, Богдану Поповићу, Слободану Јовановићу, Скерлићу. Он их је упућивао ка Бену, Спенсеру и другим мислалцима; он их је подстицао да пођу у Европу свога времена.

Божидар Ковачевић

Од успомена до историје

Др Петар Волк: „СВЕДОЧЕЊЕ“
(хроника југословенског филма
од 1896. до 1945)

ДОК ЈЕСЕЊИ биоскопски репертоар бива преплављен многим испразним и безначајним домаћим филмовима праћеним бучном рекламом, филмовима о којима, заиста, не вреди трошити речи („Бомбаши“, „Жуга“, „Паја и Јаре“, „Уклети смо, Ириша“) или таквим промашајима који би, кад би то имало сврхе, заслуживали подробнију анализу („Сугјеска“, „Љубав на браздама“) — догле се, без велике помпе, ту и тамо, појави по нека занимљива и значајна домаћа књига о филму, која љубитеље ове уметности поново подсећа на то да је филмско стваралаштво, ипак, попримте узбудљивих креативних збивања кроз која се непрестано обнавља она пионирска лимитирана мелијесовска суштина самог медија. Једна од таквих плодотворних књига, које нас на хронолошко-историјском плану враћа коренима домаће производње, суочавајући нас (први пут тако документовано!) са временом од 1896. до 1945. године, јесте књига „Сведочење“ дра Петра Волка, трагички зађурена у онај педесетогодишњи период домаће кинематографије о коме се најмање зна — од прве филмске пројекције у београдској кафани „Златни крст“ (1896), па до првих партизанских „вишуса“ и ратних хроника (1945). Волк је при том, нема сумње, суочавајући се са далеком прошлошћу нашег филма (које смо се „дугавом одрицању“ или је препуштали фрагментарним потхватима усамљених посленика), успео да бројне успомене артикулације и претвори у истинску историју, успостављајући такав континуитет са прошлошћу који, макар на посредан начин, отвара и капије будућности (тако и сам аутор, већ у увод своје књиге, веома самосвесно каже: „Поглед према прошлости мотивисан је једино разлозима будућности!“), па то што је ова књига посвећена свим „пионирима нашег филма“ може имати и двосмислено значење...

Волкова књига подељена је у седам тематских поглава: „Златни крст“ (о првим филмским пројекцијама на нашем тлу, одржавањем по кафанама и широким шатрама, као и свуда по свету), па „Милтон Манаки“ (о првим домаћим ауторима Милтону Манакију, Мики-Африки, Славу Јовановићу и другима, који су, у рату и у миру, почели присно друговати с филмском камером), па „Караборђе“, „Дворови у самоћи“ и „Ноктурно“ (о првим крупнијим, колико амбициозним толико и донкихотским, производним потхватима у Србији, Хрватској и Словенији), док су последња два поглавља „Фантом Дурмитора“ (о оним нашим филмским посленицима који су се, упркос свему, укључили у токове светске продукције — од Ите Рине, до Славака Воркапића — што је, вероватно, и најуспешније поглавље ове Волкове студије, јер у њему је пронађен прави однос између „естетичког“ и „историјског“ приступа, што је с обзиром на саму материју која се ту нулали и сасвим разумљиво), и на крају, „Невиност без заштите“ (о ратним и првим послератним данима домаћег филма, кад се предисторија завршава једним филмским куртизитом: играним филмом из 1942. године „Невиност без заштите“ акробате Драгољуба Алексића, и кад личине права историја: одауку о снимању докумената из партизанских борби коју је донео Врховни штаб НОВ и ПОЈ средином октобра 1943). Класификација прикупљеног материјала, као што се види, сасвим је логична и природна, па је и то једна од врлина Волкове књиге (а веома је симпатично да аутор није заборавио да спомене и оне истраживаче који су се, пре њега, бавили истим послом: Босу Салијевићу, Олгу Добровић, Марију Мајака, Николу Мајака, Дејана Косановића, Стевана Јовичића, Стеву Остојића и друге).

Пишући књигу „Сведочење“ Волк се трудио да буде дискретан али објективни посматрач и хроничар — не намећући никада себе и своје погледе у први план, он је допуштао да историја увек буде обилато коментарисана бројним чињеницама, остављајући себи једино то право да тамо, где год је то било неопходно, саму историју реконструира, такође у духу постојећих чињеница. Једино у поглављу „Фантом Дурмитора“, пишац је у нешто већој мери дозволио себи ту слободу да историјске чињенице коментарише, изричући неке дубоке и лапидарне естетичке судове о појединим значајним глумцима и ауторима — на пример, пишући о Свети-

Радомир Барјактаревић

Човјекова клеџба

Драма вас ова моја
Што ми избисте темељац из очију
Што ме преполовисте неправдибога
И то — посред циглог зракча
Који сам гојио у срчаном коморама

Срам вас овакав као мене
Да не нађете себе у себи рођенима
Јер и вас сунце заобило
Као мене свако мљечно јутро
Послије претходне тмуше с бодљикама

Немали ову моју љубав
Ову исту којом сам дозивао
Невиност свих заблуда
Ову којом сам постао
Сваку стопу будућности!

ПРИЈАТЕЉ

Пронаћи у себи оправдање
За тај гнусни удар изнебуха
И то кукавно отпадничтво
Као одојчету сису окупити
Као отаџбини небо замутити
Као са небеса украсти вјечну лучу

Ниси ни искра ни честица
У вихору злехуде историје
Ниси ни замах да се привид слава
Већ ето си вихар грозне коби
Већ легло си за похаре земне
Већ попримте крвожедног пировања.

ДРУГОВИ! БРАБО!

Има ли нешто што нисам смисо
А толико тога што нисам хтисо!

Има ли штогод што сам затајио
А толико тога што сам одтајио!

Па шта би? зашто? што ме жртвовасте
Када су ионако људске мисли кљасте?

Када сте слушали још из старе басне
Да су и бесомучне хајке часне?!

КАПИ, КИШНЕ ИЛИ ДРУГЕ

Нека је благословен трентај луне
Што се свуноћ чика са сумалицом
У дамарима трава срци се круне
Небо у очајању за несаницом
Сузно глави
Примте капи

Капи прашинаве искриваве
Које свици чежњиво славе

Јер њихов пад и чедни бол
С дрхтајем крчким ишту срећни излаз:
Премислите се мљечне као бивши идол
Кад потказиваће потури у млаз

Кише златне
И ле: снатре

Капи на улегнућу душе испашене
Мигљећи се и влажећи узашене.

славу Петровићу („Бро је занимљив, никад до краја отворен, са унутарњим доживљајем и вештином да у сваком кадру нађе места за себе и оно што треба да уради...“), о Ити Рини („Ири се давала без предрасуда и дајног стила, својим лепим телом, али и врло финим осећањима тако да око себе никад није ширила тривијалност и неукус...“) или о Звонимиру Рогозу („Велика озбиљност, рационална процишћеност осећања, бежање од јефтине ефикаса, осећање за простор и лични контакт са партнерима учинили су га ако не звездом, а оно сигурно уметничком чије се крважице дуго памте...“), а то је нарочито дошло до изражаја у пасусима посвећеним теоријским схватањима Славака Воркапића, мајстора монтаже („који је често филм поредио са музиком — тврдећи да ни њу а ни филм не можемо објаснити речима...“).

Што се самога Волка тиче, као аутора са особеним естетичким профилом, његова последња књига „Сведочење“ (објављена као посебно ауторско издање архитекте Слободана Машинића) органиси се на додевује на Волков први амбициозни теоријско-историјски потхват „Балада о труби и маглама“, такође посвећен сажетом историјском прегледу југословенске филмске производње (објављен још 1966. године, у издању загребачке „Епохе“). Један аутор, тако, као да затвара круг сопствених истраживања. А у томе кругу, између ова два Волкова дела, окренута прошлости, налази се затворена читавој серији других Волкових теоријских публикација, које су се појавиле у међувремену, а све су посвећене садашњем кинематографском тренутку: „Естетика модерне анимације“ (1970), „Слобода филма“ (1970), „Опасне слике“ (1971), „Моћ кризе“ (1972)... Реч је, заиста, о несвакидашњем ауторском опусу, омеђеном историјом, ствараном доследно и са упорношћу која импонује. Као сваки аутентичан аутор, и Волк је некад био дочекиван с неверицом, некад с неразумевањем и скепсом, па и са приличним отпорима, а данас — кад пред собом имамо овако заокружен и целовит његов ауторски опус, остварен у домену писане речи о филму — можемо са сигурношћу рећи да је то један од ретких стваралачких потхвата у нашој кинематографској уопште, као што су то и ауторски опуси појединих истакнутих домаћих филмских стваралаца, о којима је и Волк писао са љубављу и разумевањем. Ауторски свет Петра Волка, према томе, заслужује да га истражујемо са истом оном страшћу са којом смо истраживали ауторске светове једног Александра Петровића или Влаатка Гилића.

Слободан Новаковић

ПОЕЗИЈА СНАГЕ И ОТПОРА

О лирици Матеја Бора — поводом шездесете годишњице песниковог рођења

У ПОЕЗИЈИ МАТЕЈА БОРА није велики размак од младеначког заноса и бунта до дубоке зрелости и — резигнације. Као песник Бор се нагло појавио и брзо уметнички сазрео. Већ у својим првим песмама показао је склоност ка медитацији и пошрању у сложене унутрашње склопове људског бића. Истина, његова младеначка поезија није увек успевала да смирено пресе све немире његовога бића, али то није њен недостатак, јер она је по својим основним концепцијама ангажована, њу карактеришу брза реакција на збивања у времену. Поред тога Борова поезија је сва од унутрашњих гестова, утонула у рестаурацију песничког језика, у тражењу израза адекватног узбуђењу, па и израза који ће значити више од реченог, који отвара ново време и нове односе у њему. У то нас посебно уверава његова лирика из рата („Превихоримо вихорје“, 1942. године — прва партизанска збирка у окупираној Европи), јер је већ у своме почетку била израз јаких и потресних доживљаја, носила је у себи, а и данас носи, реакције на трагична уништавања људских снага. Та књига је била гесло снаге и отпора, револуционарно и интимно упутило свакога борца у чије је руке дошла, она је одмах по својој појави постала значајно упутило ослободилачке борбе, а према томе и ослонац свакога борца.

Бор је уопште у својој лирици исказао свет узбудљиве и веома драматичне наше прошлости: његова визија нашега времена је широка и динамична и захтева знатан психички напор читаоца да се прибегне и да аналитички размисли о ономе што је према Боровој визији човек до сада доживео и шта га све још очекује. Овај је песник просејавао кроз густу филтер свога лирског казивања бурне догађаје нашега времена, а ратног посебно, али то није било само просејавање већ и креирање на основу доживљеног, просејањог и наученог, наслеђеног из велике традиције. Има у овој поезији заноса, грцања до суза и очајања, има дубоких трептаја бића и општрих судова — уопште ово је зрела поезија по своме садржају и по начину на који га је рекла. Чак и онда кад је интимна, кад је свелена на елементарне унутрашње траје бића, кад је израз згуснутих доживљаја, Борова поезија је у акцији, открива сложеност и дубину људскога бића и филатрански гради унутрашњи портрет човека који ангажовано осећа време и историјске струје у њему.

Можда баш у тим интимним тренуцима ова поезија и открива своју суштину, јер тада, чини ми се, њен борбени романтичарски полет највише стреми ка будућности, тада њена муњевита надахнућа улазе у најсложеније креативне сфере. О томе, о таквом изузетном песничком узлету посебно сведочи књига „Међу тамарисима“, јер у њој се, више него у било којој другој, сударају акција и драма, чиста пресјаја и ангажованост — супротстављени су једно другоме: љубав, бол и сузе — акцији, самоодрицању и друштву. То показује да је песник човек који воли, али мора понекад и да се одрекне неких љубави у име виших, општих идеала, мора да сузбије и обузда своје страсти и да их затомљује у себи. Понекад се у томе јавља и песникова драма, осети да је крај њега живот прошао као вихор и да је у појединим тренуцима остао опустошен и празан. У тим тренуцима га нешто засебе и онда се нагло, муњевито и грчевито враћа одбеглим годинама детињства и младости и полако кроз песму надокнађује оно што је заувек изгубљено. Тако песник тихо, смирено, са личном резигнацијом, достојанствено и горко сазрева у себи, тако време сазрева у њему а живот шири етичка и историјска подручја.

С много поуздања се може тврдити да је Матеј Бор данас један од ретких наших савременика који интензивно лирски доживљава наше време и с много стваралачке страсти га уноси у своју лирику. По тој својој особини он представља једну од најмаркантнијих фигура савремене не само словеначке него и југословенске поезије са актуелним, дневним темама, које су по захвату, третману, дубини осећања, визије значаја наших дана и човека у њима — истовремено врло сложене али и јасне, националне али и космополитске. Говорећи о модерном и традицији у поезији Бор је 1957. године рекао да је лирика израз најсуптилнијих збивања у човеку. Та је његова мисао израсла из личнога искуства и код приступа његовој поезији тај моменат треба увек имати у виду, јер из таквог схватања о функцији поезије развија се и његова склоност за буђењем емотивних токова у човековом бићу. То је посебна карактеристика Борове лирике, јер тамо где је развијено емотивно поимање, тамо је и дубока мисао развијена, тамо су ирационални токови освешћени, тамо је поезија продубљена, унети су у њу нови елементи људске снаге, тамо у њој дубоког етичког захвата у проблеме живота, у његове историјске, антрополошке и социјалне односе.

Теме Борове поезије су веома разноврсне, али постоји нека унутрашња снага која их организује у јединствену мисаону

и емотивну целину. То је друштвена стварност од које песник полази без обзира о чему пева. Али, основна тема његове поезије је, ипак, рат, и зато је исказана као снажан, дубок и потресан крик човека и, преко њега, народа коме је брутално отета слобода и који се не мири с тим да буде поражен, који ни у једном тренутку и ни у једном односу не признаје пораз.

Кроз ждрела гробова ступајмо у нови свет!
Зато што умиремо, нећемо умрети.

(Мајчин син)

То је поезија о суочењу са смрћу, грцање пред њом, али и протест, бунт и позив на устанак — и мртви се буне, дух поробљеног народа и иза смрти се бори, његов пркос је остао у поднебљу, у атмосфери, у свему што је живо и што хоће трајно да живи. Борова поезија је израсла из ватре револуције, из њене етичке свести и марксистичке садржине. У рату је Бор био ватрено ангажован у идејним токовима борбе и сугестивно је певао о мукотрпном партизанском животу и његова поезија откривала елементе чисте лирике у најдраматичнијим тренуцима рата, што је била реткост тога времена. Бор је био људски и уметнички до последњег атома ангажован, свака је његова песма била потпун израз његових људских и револуционарних опредељења.

У овом тематском кругу најснажнији су песнички квалитети Борове поезије, јер је у њој најпотпуније исказан хуманизам револуције којој је припадао и најшире отворена вера да живот има смисла кад се човек за њега бори, кад у себи има будности. А Бор је пошао од тога и то нас уверава да је његова поезија по својим етичким особинама, по структури и квалитету свога израза егзистенцијални глас свога времена; она је израсла из њега и говорила о њему, његова је мисаона и емотивна суштина; она је израз борбе против зла и непријатеља, тежња је да се свет ослободи и да се све у њему хуманизује. Ратну Борову лирику карактеришу занос и одушевљење снагом народа, вера у човека, доследност револуционарном опредељењу и зато се сав предаје великим идејама револуције, романтичарски понесен, зажарен и пожртвован:

Сву ноћ нам је огањ певао под земљом
у коју сте се данас сами закопали,
ви, семе народа, да сутра из вас
потерају мирисна жита.
Кад нас кроз своја сита
буде сејало време,
будите зрна за нове сетве!

(Семе)

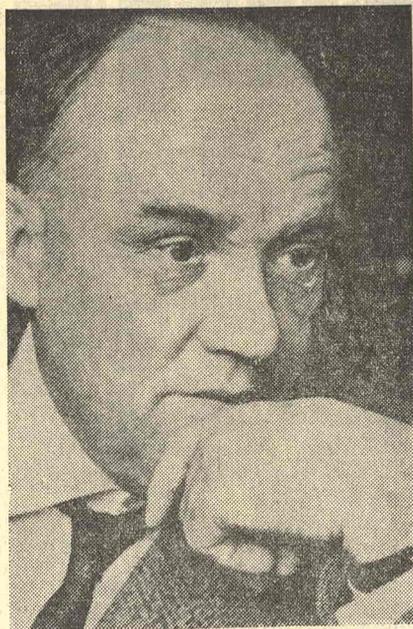
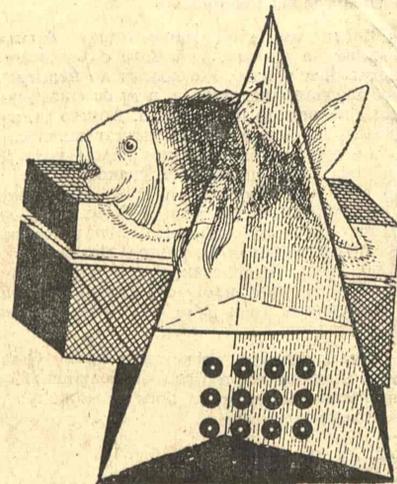
Борове песме настале у току рата запљускују нас ширином свога оптимизма, језгровитошћу мисли, пластичношћу слика, метафора и симбола, потресају нас решетошћу да помогну, да се супротставе свему разарајућем, узбуђују нас својом отвореношћу и непосредношћу и привлаче уметничком снагом и великом жељом да се свет суштински измени и да људско доминира у њему:

Из сваког срца
нек потера — не ружа:
него бајонет!
У себи нек уништи љубав
ко воли нови свет!

(У нови свет)

У том смислу, с тим одређењем, Борове су песме постајале снажни симболи и гесло револуционарног отпора, биле су израз нове, марксистичке етике, етике револуције.

Послератно Борова песничтво с ратном тематиком постаје смиренје, медитативније, дубље залази у унутрашње просторе човека, постаје ехо онога што се збило. У рату настале песме су бунтарске, реске, рецитативне; оне које су настајале после рата смирене су, израз резигнације, бола што га је човек доживљавао и страве коју је човек са собом понео из рата. Те песме су обрачун са историјом, етичка субли-

МАТЕЈ БОР

мација револуције и њено дубље поимање. Има тренутака кад је ова поезија нежна, сетна, кад је загризнута и пригушена навалом болних осећања. То је сасвим разумљиво, јер се песник удаљно од ватре револуције, од њеног драматичног хода, од конкретних трагедија. Сада је остао са успоменама, с бурним светом који је изнутра измасакриран, суочио се с покиданим сновима и идеалима, оживеле су у њему неке слике из рата и намећу му потребу да буде сведок, да прекине те нове настава, да их стваралачки оживотвори. Наштао се Бор пред задатком да открије дубоко биће револуције, да лирски искаже њену дијалектичку суштину. То је најсложенији задатак и највећи подухват Борове поезије, али и њена основна покретачка снага, њен марксистички налог.

Док се рана Борова партизанска лирика одликовала бурном и зажареном фразом, док је у њој било бунтовничких крикова и пркоса, дотле се каснија лагано таложу у смирене и интимне медитације. Бунтовнички и младеначки пркос претпа се у осећања тихог и искреног бола. Рат је исцупио трагова оставио у њему да би могао бунтовнички да реагује на драматичне појаве око себе. Непрекидно присуство смрти га је дубоко коснуло и почео је да гледа и доживљава свет са осећањем горчине и резигнације. Сусрео се са интимним драмама и оне су букнуле у њему, нарасле су у бритке туге и одјекнуле у неким песмама као опомене. Песма „Сусрет“ је у том смислу дубока прекретница у Боровом песничтву. Понаови сусрет са мртвом женом разбуктао је у њему емоције до најтежег бола, до неуздржаних јаука и потресних грцања:

На ерес сам ставио
твоју разбијену лобању,
дуго сам гледао на њу
сав тих и нем.

(Сусрет)

Ова песма је настала под великим притиском успомена, које песничком имажинацијом прерастају у стварност неизбривање трагике. Од тог трагичног тренутка распукла се у Бору жудња за нежностима и топлином, уселила се у његову свест несаница и блије у болу и непреболу који далеко премашује свој предмет и израста у нову визију живота, која има космополитска и метафизичка одређења. Та интимна драма песника Бора трајно је одредила његову поезију: од тих тренутака непрекидно га походе успомене и он им се подаје, интензивно живи са њима и оне су проларе у сваки његов стих, натопиле је носталгијом и немиром и страствено га вуку у најскровитије пределе сећања. Међутим, и повед честих меланхоличких расположења, Бор је, ипак, остао ангажовани песник, његове су песме и даље испуњене проблемима човека који се бори и који се никад не мири са постојећим.

У досадашњем филозофском виђењу света и човека Бор је увек стремно ка преображају и увек се супротстављао снагама које су заустављале дијалектички преображај, које су онемогућавале човека у прогресивној оријентацији. Таква његова настојања до сада најснажније су исказана у песми „Визија“ и поеми „Иде путник кроз атомски век“. У овим песмама Бор је испољио снагу визионара суочавајући на рафинирани начин модерног човека са драмама које у себи крије данашње време, са коренима људског немира и са поживинчаним страстима које букте у њему и разарају његова хармонична устројства. Свестан тих пораза савременог човека, Бор је са носталгијом изградио визију човековог драматичког понижања у пакао времена и простора, подижући у својој визији страпан протест против уништавања човека, који је истовремено и апел на људску свест. Бор није случајно своју визију послао у свет као телеграм конференцији за разоружање; он је био војник у једном страпном рату и зна каква је и колика је цена слободе:

Ко хоће да живи,
нека не живи,
У животу је смрт.

(Визија)

Поема „Иде путник кроз атомски век“ значи и алегоријску и конкретну ви-

Врела и птица

маховина која сад уокло о дрвеће
усправно веже
своје модре своје мудре своје мале опасне
мреже

стари верни домаћи пас што упорно
грize тежки ланац
кад полазим сам у даљину скоро горак
скоро странац

празне куће које напуштају тад већ и
уплашене ласте
и копиле што као дрво у гори са зверима
хитро расте

заљубљене обљубљене па остављене дивне
јаке жене
њина деца њино ридане и луди смех
поставља део мене

и незаконани ратници који костима ено
крај неке реке
као да грле земљу као да мртви љубе
усне лепе неке

јој и та врела птица што лети сваком
брегу као завичају
може да се разболи да се стропшта да ли
њене очи знају

забачене цркве које ту у близини крију
хладне изворе
и њина мукла звона и њина стока што из
горе изгоре

улазећи у овај мој црвени дан што је богу
Ра деовина
јој што ми се није стара словенска и
иллирска медовина

урвине о урвине и силне безбрижне пијане
залутале воде
сад мене и моје љубави на неки страници
континент воде

велико главо време љуте звери и
зараћене војске братими
врела птицо моја крила што на себи
носиш кад-тад врати ми

и све тако даље јединствено и брзо и све
тако чисто
ја ствари ваздух и животиње и биљке
поставља исто

ОСТАНИ У НЕПОЗНАТОМ КРАЈУ

Израђаван али непостижен
истим путем не враћам се

остани у непознатом крају
и децу са женома иним роди

почињем испочетка шикару купујем
играјте се силно моји луди коњи

стада су подигла паметне главе
галоп им ненадни тутњи кроз срце

ватрару мудри ватрару мукли
по пегелу ти се ваљају здрави синови

телали људљиви ударајте у моја врата
хоћу ручак да прекинем у лицу да се
променим

зију смртне опасности савременог света. Пуна густих симбола, ова поема комплексно делује на човека осећања и изазива језу и страву. Али, крајњи исход Борових визија и контемплација није поразан и не може се квалификовати као песимизам, како су то неки критичари учинили. Бор је говорио о паку атомског века болно и с великом жељом, говорио је тако јер је дубоко осетио човекову драму и могући пораз човека. Његове лирске медитације изречене у појачаној температури с тамнијим тоновима имају пре свега за циљ да опомену човека, да га упозоре на последице које може да изазове сасвим незнатна неразумност. Према томе, не треба рећи да је ова поема плач над салашним човеком него узмирено трагање за хуманијим човеком.

То је још један доказ да је Матеј Бор један од оних ретких песника који се страствено предаје судбини савременог света и човека, он је и овога пута револуционар за кога и у коме револуција никада не престаје. Кроз несребничко давање себе свету и његовој будућности Бор успева да створи свој систем мишљења, своју поетику, свој варничав и увек асоцијативно свеж стих, у коме се у пуном замаху одражавају импулси савременог живота, токови наше револуционарне прошлости, а можда и наша будућност. Није онда случајна амбиција његове поезије да хвата и лирски уобличава наше време у његовом ходу, јер откривајући и бележећи његове најдинамичније тренутке, он у њима сублимира и своју егзистенцију и ствара неизбрисиве записе о свету који се преображава. Сам појам преображавања, а не пролазности света, изазива у песнику потребу да у револуционарну епоху којој је припадао унесе и свој сензибилитет. Бор је то успео и зато је његова поезија један од израза типичних за нашу епоху и у томе треба видети њену посебну вредност.

Миливоје Марковић

ПАРАДОКСИ ИЗБОРА

Поводом четрнаестог Октобарског салона

ВЕЋ ЧЕТРНАЕСТ година Октобарски салон, као највећа изложба у Србији, приказује (или барем то жели) достигнућа у ликовној уметности Србије, компонован од дела стотинак сликара, улога мање графикара и вајара и нешто више уметника примењене уметности. Једна доста мирно замишљена изложба на коју, да подсетимо, организатори позивају све уметнике који живе и раде на подручју Србије, али је то истовремено изложба која сваке године добија нови филтер у виду жирија за пријем радова. И „парадокс“ је рођен. Од преко хиљаду пријављених радова из свих области на изложби се нађе испуна трећина, или — ако се ради о ауторима — излаже по правилу једва половина.

Да би се могли сагледати неки од узрока и садржаја неспоразума које изазива такво стање, најбоље је анализирати ситуацију у сликарству. По правилу, старији, афирмисани и већ одавна „разврстани“ сликари све мање имају амбиција да се „доказују“ или показују на заједничким изложбама, посебно када се зна да ће и њихове слике бити жириране, односно — поврнуте поновном проверавању вредности. Пракса је показала да се знатан број таквих сликара одазове и излаже на Салону када их организатор љубазно позове и ослободи обавезног пролажења кроз филтар жирија. С друге стране, млади сликари у већини случајева се одазивају, чак и онда када их по неколико година узастопно одбијају. Они у Салону виде своју шансу, за њих је то прилика и обавеза да се покажу.

У том природном процесу скоро да и нема неспоразума. Али замјерке, дискусије и полемике о Салону не престају. Опште констатације да је Салон „слаб“, „бледунав“, „једностран“, само су делимично тачне. Салон је слика стања у нашем савременом сликарству створена од стране групе људи, стручњака, уметника и љубитеља — жирија, који у оквиру једне широко дефинисане концепције примењује своја мерила и своје принципе. Колико жирија има духа и слуха за поједина стања и структуре нашег савременог сликарства, толико ће оне бити и заступљене; колико тај скуп стручњака ита, осећа оне дубоке пропесе које носе витале снаге уметности, утолико ће оне бити веродостојније представљене на Салону. Највећи ваљда и најштетнији по последицама недостатак овако постављеног и представљеног жирија не лежи у чињеници да у њему нема појединца који би знао и могао видети праве вредности, већ у механичком доношењу одлука.

Правило да се дела бирају или одбијају једногласно, са мањим и већим колебањима, отпорима и образложењима, али, коначно — једногласно. Кључ по коме се именују чланови жирија није преважно естетски, аналитички у односу на структуру текуће ликовне продукције. Од жирија се тражи да буде објективан, а он је по својој природи ограничен на низ субјеката који се потчињавају већини гласова. Слика је жртва, примљена или одбијена, „већине гласова“, значи препуштена површној погледу, емоцији кратког додира, а није предмет аналитичког, компаративног метода који је одређује и онтолошки и генетички, без обзира на моменат свибања, прихватања или одбијања „већине гласова“. Другим речима, члан жирија би морао имати или право вета или право избора, априори, унапред, што значи да би морао бити састављен од људи различитих опредељења и широког познавања одређене области, који би у једном дужем временском распону пратили и потом предали дела одређене категорије, са јасним ставом, убеђењем и образложењем да је у питању група дела специфичне структуре која улази у основне токове савременог стваралаштва. И колико је тих структура — толико чланова жирија. Али то више не би била комисија већ група појединаца која предлаже конкретна имена и дела: стилисти, генерацијски, садржајно, водећи рачуна о истинитости и правим пропорцијама.

ИЗВРСТАН ЗНАЛАЦ МАТЕРИЈАЛА

Маријан Коцковић:
Скулптуре и таписерије
1953 — 1973, Галерија
Дома ЈНА

ГАЛЕРИЈА ДОМА ЈНА у Београду приредила је ових дана ретроспективну изложбу скулптура и таписерија познатог дубровачког уметника Маријана Коцковића. Четрдесет скулптура и двадесет таписерија, насталих у распону од 1952. до 1973. показују један широк дијапазон интересовања овог уметника, тематски сведен претежно на акт и портрет (у скулптури) и на својересну фолклорну асоцијативну форму (у таписерији). Међутим, оно што одмах пада у очи, што чини основну стилску карактеристику свих изложених радова, то је распон од реализма у благој стилизацији до једва наслушеног експресионизма у форми и добро одмерене психо-

СА ОВОГОДИШЊЕГ ОКТОБАРСКОГ САЛОНА — СИНИША ВУЛОВИЋ: СТАРЕ СТВАРИ

лошке анализе. Такви су, безмало, сви радови у бронзи, са изузетком групе фигурина из 1973. које донекле асоцирају идоле праисторијских теракота, док је у камени форма сведенија, захват у материју монументалнији и чистији. Ученик познатих мајстора — Кршњина, Антуца и Путриха, Коцковић је свесно остао у том формалном свету (Кршњини — актови, Путрих — фини дечји портрети), али у понеким делима доминира принцип Мештровића или одређена сродност с неким другим именима наше модерне монументалне скулптуре. Због тога је, донекле, занста тешко говорити, поводом ових дела, о јасном развојном путу вајара, јер су и бронзе из 1954. носилац истих формално-стилистичких решења као и оне из 1967. или 1973. године.

Коцковић је, међутим, изврстан зналац материјала и технике, бронзе и камена, однегованог укуса и знатне снаге коју доказује у већим димензијама, али у духу саме материје његов немир остаје прилично таман и пригушен. Лакоћа којом свадава облик и преображава материју понекад његово дело оставља пред вратима проблема и страст, уткана у масу скулптуре, нема увек снагу пламена који пали узбуђења. Бројни споменици Револуцији, изведени широм Босне, потврђују хумани карактер Коцковићеве инспирације, његову субјективну везаност за велике теме историје, које он суптилно решава и у мањим форматима („Жртва рата“ 1956, „Легенда о Че Гевари“).

Тамсерије, стилски доследније и целивитније, које теже тродимензионалној, просторно оркестрацији у основи класичних материјала, посвећене су жени-љубави и жени-мајци, али и Ани Франк као асоцијацији на сталну присутност трагичног у стваралачкој свести Коцковића.

Срето Бошњак

ФИЛМ

ЈЕДАН ФИЛМ ОРИГИНАЛНОГ ЖАНРА

Балада о ратницима — филм „Бомбаши“ Предрага Голубовића

ПОШТО ЈЕ овогодишњи Двадесети, јубиларни, фестивал југословенског играног филма донео, као што је познато, мини-мањи квантитет произведених филмова, жирију није било лако да уопште пронађе квалитет а поготову оригиналност. Можда је баш зато филм Предрага Голубовића „Бомбаши“ награђен Сребрним аром и поред свог деловања недовољности када су у питању жанровски третман и тема. Ипак, жанр је управо овде доведен до изузетне оригиналности када је реч о нашем филму. Тема је ратна, специфично наша, јер ни једна друга војска на свету нема род бомбаша. Две једине главне улоге, нимало једноставне, веома су успешно понели Љубиша Самарџић и Бата Живојиновић. Садржај — борба, крај рата и повратак ратника кућама.

У средишту теме налази се однос нашег ратника, посебно бомбаша, према смрти. Ради се о традиционално укорењеном уверењу да је смрт физички чин који се превазилази моралним чиним. Јунаци, на изглед груби, испољавају скоро дирљиво међусобно поштовање, што је плод ситуације у којој се безусловно ослањају један на другог. То поверење ствара један посебан сој људи. Они су увек претходници и ратују пре свих за све. Отуда њихов изглед необавезан однос према препрекама. Воде нас из једне тешке ситуације у другу, али кроз својересан ратни хумор, који током збивања делује као лек за њих саме.

Тај хумор и брз темпо ребања догађаја чине основу новог жанра који је освежио домаћи филм. Овакав приступ теми рата може се упоредити с новијим тенденцијама у обради ратних садржаја у светској кинематографији, пре свега у америчкој („Меш“, „Квака“), мада сам Голубовић помиње „Цену славе“ Џона Форда и „Велики рат“ Марија Моничелија, који су донекле утицали на њега. Прави утицаји су, у ствари, аутентични догађаји. Читаве речнице у сценарију занста су биле изгова-

КЛАСИЧНА ДРАМА И ЖИВИ ТЕАТАР

Уз поставку „Тарелкинове смрти“ Сухово-Кобилина у Југословенском драмском позоришту

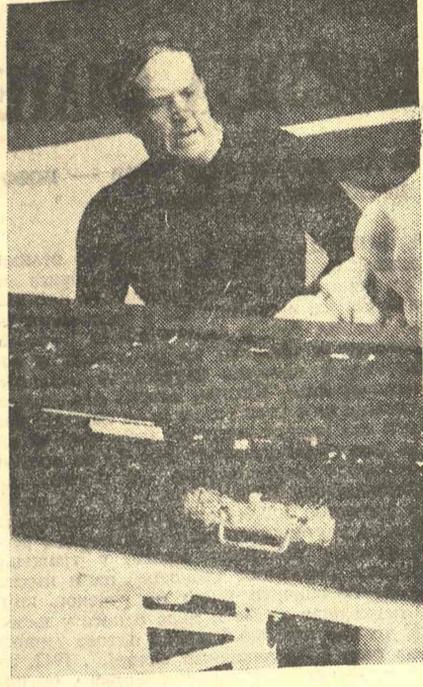
АЛЕКСАНДАР ВАСИЉЕВИЧ СУХОВО-КОБИЛИН, руски драматичар и сатиричар из прошлог века, готово је непознат нашој публици. Позоришни људи га нешто више знају и углавном памте по комедији „Свадба Кречинског“. У новије време порасло је интересовање за те сурове метафоре о полицијским тортурама и свемоћни бирократије. У Совјетском Савезу се веома ретко играју његови комади, а посебно „Тарелкинова смрт“, — и што је још занимљивије: не задржавају се дуго на репертоару. У другим земљама и срединама веома су различити па и специфични поводи за оживљавање тих горких сатира.

Представа са којом се управо суочавамо таква је да више афирмише редитеља него самог писца. Бранко Палеша је до те мере доминантан на сцени да се текст тешко и препознаје. Отуд и утисак да је Сухово-Кобилин много мање вредан писац него што у ствари јесте, па и она традиционална поређења са Гогољем изгледају депласирана.

Бранко Палеша припада кругу уметника који се, и у нашој прилично конзервативној позоришној средини, све више и страшније окрећу ка живом театру. Њихова схватања не супротстављају се литератрији али и не теже подражавању готових и познатих форми. Све оно што наазио између сцене и гледалишта (укључујући полаједнако текст, декор, игру глумача или костим и светло) представља стварања одређених изражајних облика. Жељена експресивност, према томе, није везана толико за манипулацију новим техничким елементима или решењима колико за стила којим се истовремено изражава писац, редитељ и глумач.

Већ сама појава представе рађене на оваквим естетским основама значајна је за ансамбл Југословенског драмског позоришта. Отуд у њој не треба гледати негицију сопствене традиције или раније постигнутих резултата него настојање да се обезбеди превазилажење изрза у квалитету. Противуречност је нужна и више знак револта против статичности и позоришних култова. Она уједно открива велике потенцијале могућности овог колектива јер све што се да видети у представи рађено је са амбицијом, веома професионално и доведено до перфекције.

Дело је сведено на сценарио ослобођен оног што подразумевамо под појмом литературе, док су интегрално узети само пасажии који су били потребни редитељу. Код Палеше нема колебања, јер, убеђен је да све чини из унутарње нужности коју му намеће сопствена визија свих оних недаћа које обрвајају човека и чине га немощним и у свету највећег прогреса и слободе. Зато његова метафора зла није везана за неки одређени амбијент, и тежи ширем уопштавању. Средства којима се

МИОДРАГ РАДОВАНОВИЋ КАО ТАРЕКИН У „ТАРЕКИНОВОЈ СМРТИ“ СУХОВО-КОБИЛИНА

то постиже већ су одавно проверена на сцени и она иду за тим да игру ослободе зависности од текста, да створе места за импровизацију, да покрет ако треба учине и важнијим од самих речи, да психолошке мотиве релативизирају или сасвим одбаце, измешају узвишену граматичку и комунику доведени често до гротеске, патетичну реторику и искреност, реалистични доживљај и стилизовану маску — све од позоришта до циркуса тако да глумач мора истовремено да влада не само својим осећањима већ и интелектом колико и сваки покретом! Палеша и његови глумци нису, међутим, остали на нивоу еклектике него су свему томе дали и нешто од властитог персоналитета.

Уводна сцена је лоцирана у дворцишту модерног дечјег објашњења у коме се без речи играју деца обучена у костиме из прошлог века. Белина и чедност доминирају сценом и шире око себе носталгично осећање лепоте људског живота као нечег нестварног, јер се одмах затим нвд тим полукруглим зидом појављује злокобни лик Варварина и његове црне пелерине, подсећајући на слике из филмова страве и ужаса. У каснијим сценама смењује се комедија и акробатика и све изгледа више пародично и забавно него озбиљно и трагично. Са истом машинеријом и покретима у наставку долази, међутим, до преокрета па та фарса о полицијској безобзирности постаје депримирајућа. Палеша изванредно познаје овај стил, има страсти да истраје у својим замислима, осећање за ритам збивања и његове традиције, низ ситуација је веома маштовито обликовано, али је, на жалост, у тој загрејаности збивање мало и оптерећивао. Извесни мотиви и линије нису консеквентно спроведене кроз целу акцију па и понеки пасажии доминира доминичност, метафора губи дејство и долази до извесног замора у гледалишту. Није велика храброст и оригиналност исмевати полицију и на томе остати. Режија је морала много више да се концентрише на сатиричне ефекте у финалу. Колебања су видна па представа има неколико завршетка — који, у ствари, негирају онај прави и толико жељени!

Двојни лик Тарелкина и Копилова тумачно је Миодраг Радовановић веома појртвовано: у почетку код њега доминира самозадовољство и убеђење да има снаге да се поигра са полицијом и бирократијом проглашавајући себе мртвим и дајући својме лику друго име. Он настоји да задржи иницијативу у игри, спреман је да и сам постане лавривијаш како би у тортури када бива откривен веома драматично бранио свој лични интегритет и опирао се колико је год могао уништавању човека у његовом телу. У изразу је био више сатиричан него забаван и створно је лик који делује експресивно. У Радовановићевом репертоару улога Тарелкина представља вредан изражајни домет.

Никола Симић је прерушавајући се интерпретирао истовремено три лика: Варварина, Полутатарина и Људимлу Спиридонову — као различите боје једне исте сенке или атмосфере која окружује Тарелкина, са великом изражајном лакоћом, пластиком, прецизним изразом и осећањем за просторне димензије саме радње. Његова игра имала је стил и креативности тако да су Радовановић и Симић били ослонци представе.

Распуљова је успешно представило разиграни Слободан Бурић, а Антиоха Јелпидифоровића са мером уз доста реалистичних елемената игре Мирко Будовић. Марушу је играла ефектно Мирјана Вукојичић, а приметни у представи били су Зоран Милошевић (Кристјан), Ирфан Менсур (Пахомов) и Тони Лауренчић (Чванкин).

„Весели дани или Тарелкинова смрт“ — у овој поставци није савршена представа али је по многим својим конституентима занимљиво остварење и драгоцено искуство. Својим ритмовима, маштом, енергијом и, уједно, недоследностима она значи подршку живом театру и веровању да је могуће променити позориште а да се оно при томе не одрекне својих природних основа.

Петар Волк

Нада Злоковић

АФОРИЗАМ КАО КЊИЖЕВНИ ЖАНР

ПРЕМА ЕНЦИКЛОПЕДИЈСКОЈ дефиницији, афоризам (у преводу с грчког — „разграничавати“, „откидати“, „одређивати“) значи мисао изражену у узорној, дотераној, живописној форми која је примила карактер независне језгровите изреке. („Мудрост је безгранична — што се више крећеш у њој, тим она постаје неопходнија“ — Л. Толстој). Афоризам је, каже се у Даљевом „Речнику“ — „кратка и јасна изрека, правило, засновано на искуству и размишљању; фрагментарна, али сама по себи потпуна поставка“. На пример: „Ко се не зна радовати туђим успесима, томе су страни друштвени интереси и не треба му давати у руке друштвени посао“ (Чехов). Или: „Несрећа већине људи је у томе што се сматрају способнијим за више него што могу“ (Горки).

Стилске форме афористике, на тај начин, одликују се отворено израженом усмереношћу: крајње сажето и истовремено истрајно одређивање предмета или ситуације, фиксирано нагомилано искуство друштвеног живота, спознаја целаности која окрвљује човека. И видимо са каквом се суственошћу и мајсторством у афоризмима фиксирају разноврсна народна пракса, оштроумна опажања о људском животу, филозофска размишљања о прошлости и будућности. Другим речима, у афоризмима се налази све оно чиме је испуњен људски живот са свим својим узбуђењима и радостима, општим и личним интересима, љубављу и његом, истином и обманом, немогућим и реалним маштањима.

Карактеристични афористичке изреке, које формулишу разноврсне друштвене односе, В. И. Ленин је писао: „Постоје такве крилате речи које са задивљујућом прецизношћу изражавају суштину доста сложених појава“. Афоризми, изреке и сентенције укључене у живи говор, захваљујући мисли концентрисаној у уметничком облику добијају конкретност, појачавају суштинско значење и експресију коју носе.

Без икаквог преувеличавања, афористика изазива свеопште интересовање: доишла је буквално васионски размах. Тешко је наћи човека кога на овај или онај начин не привлаче оштроумне изреке, поучни афоризми, крилата мудрост фразе. Афоризми су на свим уснама: „Говор без афоризма је што и храна без соли“. Њима се широко и непрестано користе у свакодневном животу, свакодневном међуљудском општењу, књижевном и усменом стваралаштву, ораторској уметности и у научним радовима. Непроцењива је корист од афористике у тренуцима медитирања, аналитичких размишљања, стваралачких тражења. По промишљивом опажању Л. Толстоја, „кратке мисли су добре стога што наводе озбиљног читаоца да сам размишља“.

Током векова народи свих земаља с поштовањем и захваљношћу прилазе том дарежљивом извору живе воде говорне уметности. „Ми имамо“ — писао је Л. Н. Толстој — „резултате мисли највећих мислалаца, одабраних током хиљада година од минарјани људи, и ти резултати размишљања ових великих људи просејани су кроз сито и решето времена. Одабачено је све посредно, остало је једино суштинско, дубоко, неопходно.“

Обраћање афористичком наслеђу помаже да се схвате размере људског мишљења, као и критеријуми и мере којима су аутори из прошлости долазили до оцене своје савремене реалности. „Ми морамо“ — писао је Ф. Бекон — „сачувати усмену не само на делатност људи него и на њихове речи.“ Праве ризнице тих речи, тих казивања, јесу зборници посланица и изрека.

Снажни и дубоки афоризми који прецизно и духовито карактеришу животне појаве и ситуације запањују понекад суптилношћу и уметничким савршенством, филигранском избришеношћу облика, искричавошћу говорне уметности. Управо те оне афористике дају јој велику снагу, чине од ње оштро оружје у борби, полемичким сукобима, идејним и политичким биткама.

У најној епохи афористика као жанр књижевне уметности одликује се готово општим развојем, а у низу земаља истински проживљава време новог

процвата. У XX веку афоризам је исто толико цењен колико и у древна времена: уметност крилатих речи доживљава своје ново рођење. Делмично популарност афоризама у наше време може се објаснити тиме што је човек двадесетог века „преоптерећен информацијом“, зато он нарочито цени дела најкраће врсте, афористичку — оригиналну синтезу сликовитости и мисли. Са правом се сматра да најуспелији афоризми — широки, тачни, прецизни и духовити — по снази свог дејства понекад не уступају причама или новели. Чини се, може бити, да је и у избору лектире истинита изрека: „Уметност бити мудар састоји се у сазнању на шта не треба обраћати пажњу“. Прикладно је поменути и речи Козме Пруткове: „Нико не може обухватити бескрајно“.

У основи савремене светске афористике леже сва људска опажања, животна искуства, социјална стварност с њеним вишесложним појавама, борбом, људским успесима и негодама. Вечне моралне категорије добра и зла писци-афористичари савременог света типично не састају и не објашњавају увек исто. Сфера духовног стваралаштва представља аспект непрекидних идеолошких борби, сукоба естетских схватања.

Савремена светска афористика у свом развиту ослања се и на достигнућа претходног периода, на традиције афористичког стваралаштва прошлости. Упоредо с тим, у условима широких и развијених комуникативних веза, достигнућа националних афористика постају брзо општа, интернационална својина.

(Олаомик из описне студије објављене у совјетском часопису „Литера књижевности“, бр. 9/1973)

Николај Федоренко

МЕДИТАЦИЈЕ О ПСИХИ

ВЕОМА РАЗГРАНАТИ своју унутрашњост — која обухвата како светлу област свесних садржаја, тако и амбиентно тамну подспест — никако не значи начинити је, самим тим, усавршеном. Никако то не значи...

Да ли унутрашња сложеност води утапању у противречности и у нескладу? И да ли свако интензивно осећање у човеку повлачи, неизбежно, разбијање моћи његовог менталног усредсређивања?

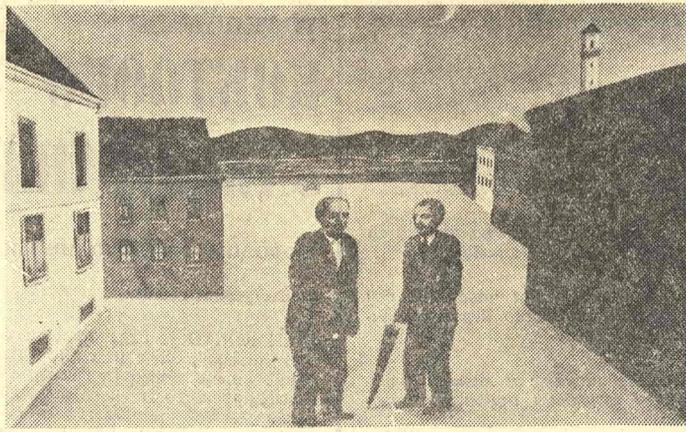
Унутрашњу, човекову психичку компликованост каткад је непосредно условљена извесним одређеностима у самом његовом бићу. Отуда је несигуран посао у стању истражног суније довити противречности у људском индивидууму и у његовом раду.

Недоследности и апсурдности у људским поступцима постаће нам прогумачивање и престаће да буде наш револт, чим се сетимо да су гигање и таласање под-свесних елемената у човеку непоредиво силнији и продорнији од тока његових свесних садржаја.

У нашем унутрашњем свету ни на који начин није могуће превидети силне излизности, заобилажења и несврхисходности, којима се нигде не може пронаћи разумно образложење. Отуда није ни благодаран ни крају привољив посао рашчлађивати и објашњавати мутне заплетености и уклетке кругове психичких бездана.

Ветар не може постати непокретан, море се не може претворити у укочену масу, облаци се не могу уједначити. Тако се ни човекова психа никаквом његовом испршеношћу и сусталашћу не може претворити у мирно разливену област. Ма како распарчана и растрзана била, она увек мора остати у незауставној динамичности, која временом само постаје успренија, уморнија...

Повољна прилика за разобилавање душевних вихорења и усколебљивања наступа кад се све око нас притаји, и кад нас спољни утисци поштеде своје провале. Тада смо у могућности да осетимо у којој мери наша психа има сличности са једном од најсвренијих стихија природе, са ураганом.

СА ОКТОБАРСКОГ САЛОНА — ЕМИР ДРАГУЉ: СУСРЕТ

Видимо борбу без имало вероватноће на победу, кад покушавамо да савладамо дивље налажење наших подземних уснова, у тренутку кад се ови снажно побуне и отму од контроле разума — принципа сврсисходности и реда.

Нека су све добре силе у помоћи човеку који је засрао са себе скраму примрениости, и без резерве се башио у врлог струјања своје душе, хватајући се укошца са тамним утварама под-свести.

Извесне гломазне душевне наслаге у човеку имају елементарну снагу, баш због тога што су сирове и непрерабене.

Шта да се ради, кад у човеку тврђи мноштво гласова од којих сваки нешто друго захтева? На који се пре одазвати, кад трајно задовољење никад наступити неће, због тога што ће, нукчим начином, неуслађени гласови наглинати пометеност још непрегледнијом и нераспрељивијом? И где онда осигурати себи благу примрениост?

Толико пута, испред нас измичу сви покушаји да у какво повезано ткање сложимо нити разноврсних тежња сопствене душе. Како бисмо онда могли такве нити туђих душа да надовезујемо једне на друге, или да их категорисамо, и да о њима у нашој свести доносимо тачне судовете?

Сувише захуктано буктање унутрашње ватре често повлачи за собом претварање психичких садржаја у прегршт пепела. А човек који је памтео узалушно се наао да ће његово душевно збивање оставити достојнијег трага са собом...

Извесна кретања наше душе јесу у ствари пропеси сагоревања. Полетност у нама каткад не сугаје, све док наше усколебане психичке тековине не претворе у хладно и тужно згариште.

А има и опакијих случајева: кад велики делови наше душе — не самоника, него насилно, дејством злотворних утицаја, — једном кобном трансформацијом постану пепео, — али онај из којег се неће родити феникс.

Како смо далеко од безгрешности сви ми, коликога нас има! У сваком од нас има замрачености и неоплеменених слојева. Срећа је ако се, поред њих, набу и крти ради којих нисмо сасвим безвредни и за одбацивање.

Да ли је уопште могуће баши-ти јаснију светлост на све немиле часекове душе? А у овој је некада толико мутно, да појаве што из нас искуљају зачуде и самог носноца те душе.

Развијање уопште, а посебно развијање психе и духа садржи у себи само делмично превазилажење старог стања и мењање. Кад не би било тако, све наше мисли, схватања, планови, осећања, предосећања, страсти, слутње, снови, покушаји, прегнућа, одлуке, — једном речју, сви садржаји наше свести, психе и под-свести, утисци би се у једну безизгледну, неизлазну и жалосну збрку.

Ако је психичка подлога човекових доживљавања остала неопштењена ничим првоточним, — он ипак није био поражен у животу.

У богатој психи не постоје никад празнине — чак ни она кад спољни свет престане да се огледа у њој. А кад та психа прозре сву безвредност појава, и кад осети сву њихову небитност, она, природним обртом, постаје заувек довољна самој себи. Али — и јако трагична у тој довољности.

Паклена пометеност влада у човеку који није био у стању да средишњи слој свог живота свећу ублажи и резигнацијом притаји.

Ксенија Атанасијевић

Записи о поезији и песништву

Стваралачки почетак песме велики је тренутак песничког тражења животних синтеза. Песма је, у ствари, антологичарско вредновање живота. Она је, дакле, појава, а живот је узрок. Док траје наставља се велико буђење природе и цветање човека. Песма је резултат не тренутне већ трајне инспирације и као вишедимензионална уметност, по свим несагледивим законима слободе, појави се кад јој у песнику постане тесно, када је он напусти или га она превaziће.

У процесу формирања песме, песнику је циљ да искаже доживљавање предмета који му је изнуо говор, а не наклоност публици да јој се допадне. Песник ствара што мора, а не из побуде да наметне свест о својој мудрости.

Да је песничко стварање недовољно од вечности говори и чињеница што сваки песник, макар и потајно, мисли да је његово дело трајно. Али, тај ретки успех постиже само они који, док пишу, не мисле на допадљивост и непролазност.

Велики песници никад се не могу подражавати од стране других песника и то је оно што их издваја из хорске гомиле осредњих и неталентованих. У немогућности да се имитира једно песничко дело и лежи његова важност и законитост.

Код значајних песника језик, мотив, обрада и пут ка читаоцевој свести и срцу су једноставни и специфични, овоземалски и космоички, стари а ипак нови, сви од њихове различитости и уверљивости.

Као што су особени вода и ваздух, мириси ружа и хлеба, заласти и изласци сунца, тако су особени и песници.

Није на песницима да утарбују стазе којима су прошле њихове колеге до извора са којих су се напајали. То је ван природе песничког посла и ствар је књижевне критике и естетике. Оне траже песник пут као „Траг на снегу белом“ а он показује стотину лица својега облика.

Све што се више трага за поведима који су изнедрили свет једне песме, она постаје дража.

Књижевна критика и естетика откључавају свет поезије, образлажу, анализирају и вреднују, само на основу искуства о песничким делима.

За песника је недопустиво да на основу другог песничког дела прави своје моделе; то би био клише или сенка већ постојећих остварења, а не дело које може упоредо стајати са њима. Исто тако, критика и читаоци увек се опредељују за песничке оригинале, а не за копије.

Смелост појединих песника да под слободом стварања подразумевају изостављање интерункције и слично, више је неодговорност према поезији, него стваралачки чин. За поезију није од особито значаја техничка слобода, већ нова, стваралачка мисао и свест о одговорности за њу.

Поезија се никада не да у потпуности објаснити нити јој се може тотално ући у језгро. А управо у томе је и законитост сваке велике поезије која нараста просторе и датуме.

Наставак на 10. страни

Миодраг Р. Блечић

У врту старе болнице

Контраверзно привлачи, јер је доминантно: светлуцави тренутак у сивом току.

Разум је надничар фантазије.

Доћи у противречност са собом није погрешка у духу, већ напуштање постигнуто, трагање за поштом. То је стваралачки чин.

Сваки стваралац ради по диктату своје неприлагођености свету.

Оно што је пређено припада свету ствари. Пут који је пред нама дочекаће нас као ствари.

Чињенице спутавају дух. Претпо ставке дају крила.

Живети значи стално постајати други. Зато је идентификација себе у свету увек праћена чуђењем.

Бесконачно је оно што се удаљује од нас — и постаје веће.

Колико привида, химера, најчуднијих колажа — у поезији. Па ипак, то је постојећи свет.

Речи дозивају ствари. Да би се ствари и покренуле, потребна је права реч.

Интуиција је искуство будућности.

Само стари добричина Хумор може да опсени Сатану и помогне човеку да преброди опасну зону бруталности и егизма.

Ритуал — да би се лакше збацио костим.

Свако интересовање умире на некој ствари.

За нове путеве, као и увек, потребан је подсмех упућен очигледности.

Истина мора да буде жива, да греје. А не само да блиста, као драгуљ.

Опредељујем се за предрасуде, а нове истине нека дотле одрасту!

Незадовољан си овим светом? То је зато што си и ти учествовао у његовом стварању.

Реалност се мора неговати.

Испод речи немирно спава суштина ствари.

Да би се повукао у себе, мораш савладати цео спољашњи свет.

Само песнику је могуће да из негачних премиса изведе правилне закључке.

Апстрактно појачава стварност, сенци је, чини видљивом.

Узрок је експлозија нагомилано: неподношљивост истога.

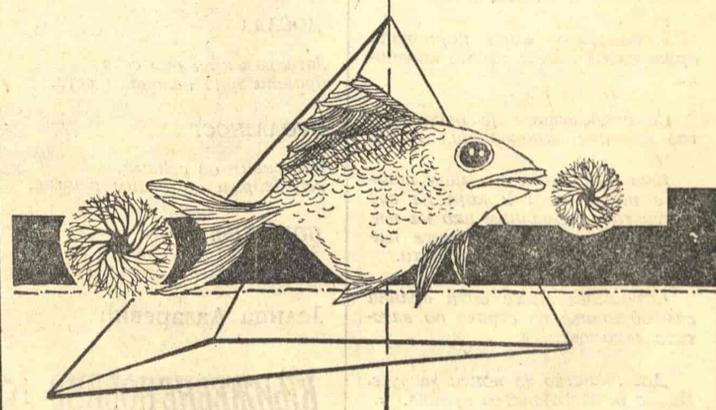
Бледа личност заузима позу која вапи за поштовањем.

Појединачно, фрагментарно, пролазно. Машта за задржавање, осмишљавање, продужавање.

Без ноћи се васиона не би видела.

Човек је осуђен на смрт. Сва остала бића су смртна.

Миодраг Мијовић-Кант

Афоризми о врлини и пороку

Помешана са ужитком амбиција не успева, док уплитање амбиције смањује пријатност ужитку.

Поштен човек посрнуо у времену неваљалства пада под суд два десета: рђав закон и своју нечисту савест.

Чврсте одлуке на млтавом карактеру су увек климаве воље.

Бол од моралне позледе осетљивог срца је ћутљива туга.

Власт пружа илузију младости духа.

Моћ и новац су ронска мерила личне вредности.

Знање просвећеног духа без доброте срца јесте светлост без топлине.

Лична безбедност у групи је већа, али је сама личност мања.

Покорност роба је форма захвалности најпожељнија у срцу доброг оца тиранина.

Свест племените душе у друштву хуља је морални пакао.

Скромност удворице је маска лакомости.

Родитељско срце за све људско једно је од снажних врела генија.

Нега једног порока огрубљује осетљивост за грех уопште.

Равнодушност „ближњих“ је друштвена срећа генија.

И злочинац често црпи снагу из убеђења да зло чини ради општег добра.

Необичан дух у време културне перодике је најчешћи сурогат дубоког и плодног ума.

Брутални режими на слободу срца делују као стања окупације.

Истрајно незадовољство другима је карактерна црта зла.

Лукавство у скромности прерушене похлепе је задовољити се малим када велико измакне.

Док су многи ерудити сладокусци, право истинољубље је мучеништво духа.

Подражавање је слично половном руку; и кад је подесно носи мирис туђега ума.

Одважност тврдице је кукавна смелост похлепе.

Таланат је једним делом судбина, а другим глува и постојана снага воље.

Отрпштај злодушност обично прима као гест омаловажавања.

Политика у доба искварених нарави је великим делом већтина умне подлости.

Легенда је лаж с којом политика мудро рачуна, јер чим је старија лаж је убедљивија, а истина мање веродостојна.

Истина јавног мњења је често лаж од друштвеног интереса.

Истину о себи и највећи слабији има снаге да прећути.

Од подрозивости према најближима води лако карак сумње до неповерења у сваког.

Глачителску власт најчвршће држи слаба савест њених поданика.

Самоподсмевање је добар метод моралне самопоношљивости.

Има људи који вас могу волети а не поимати и који ће вас сматрати незахвалним ако на њихову доброту не одговорите њиховим стандардом захвалности.

Скромност може бити врлина самоодрицања из страха од властите лакомости.

Достојанство је понос заслуге. Понос је достојанство врлине.

Самосажалење је милосрђе самољубља.

Нашим слабостима више импонује срчана подлост но морална храброст.

Морална храброст није ништа друго до срчаност племенитог ума.

Мали човек је често политички си ноним за модерног роба.

Сиромаштво малог човека је без поноса, а богатство без достојанства.

Претеће ласкање и ласкаве претње су опробана оруђа потчињавања.

Предрасуда је најчешће ванбрачно дете лакомислености и неукости.

У морално ропство се не пада, већ лагано и често угодно тоне.

Преурањено убран плод духа је често као смрвљена клица или покидани цвет.

У лошем карактеру између добра и зла нема чврстих међа.

Мноштво закона у држави користи више лукавству но правдољубљу.

Идејна пометеност је стање свести моралних кукавица.

Слободан М. Добрић

Вињете

Др Ксенија Атанасијевић-Марковић

ПЕСНИК

Идем за месецом и вучем земљу за собом.

САЂАЛИЦА

Уљубљујем се песмом далеких звона док ме живот пљачка.

НАИВНОСТ

Млеко сам младог ораха, које живот у пелен претвара.

РАЗОЧАРАЊЕ

Распростирем се као плесан иза нечијег прекинутог лета.

БОЛ

Припијем се уз свој плен, док не исцрпем и сопствену снагу.

ИСКУСТВО

Временом се све више ослањају на мене као старци на своје штапове.

МЛАДОСТ

Као дивљи коњ без узда и седла, галопирам за својим жељама.

ЧЕЖЊА

Горим на ломачи недостижног.

СТРАСТ

Бацам ласо око себе. Јаки ми измичу, слаби се за њега хватају.

МАЈКА

Криво ми је пуно детињих суза а руке њиховог смеха.

НАВИКА

Оков који се не примећује није тежак.

МОЋ

Јаком руком више узимам него што дајем.

ДОСАДА

Загаарам круг око себе бројећи зрна пешчаног сата.

ПРОЛАЗНОСТ

Не живим од сећања, већ једрим ка новим данима.

ПОВЕРЕЊЕ

Лутам тражећи себе у другима.

Јелица Лазаревић

КЊИЖЕВНЕ НОВИНЕ 10

ГОДИШЊИЦЕ

КОКТООВО ПЕСНИЧКО ЗАВЕШТАЊЕ

Поводом десетогодишњице смрти

Асиметрични песник

ЖАН КОКТО је стваралац са више „антена“, зато је своје уметничке визије црпео и из земље и из сфалероса. То га је чинило, као и све „дисхармоничне геније“, великим и несрећним. Стадио је настојао да изиђе из себе, схватајући тачност Кајзерлингтовог принципа: најкраћи пут до себе самога иде преко целог света. Али и кад је обилао све меридијане дуга, нашао се затворен у својој хамлетовској мишоловци, у немоћности свога огромног „полифоног ја“. Због тога је стадио био на ивици кимерије, сучен са бошовским визијама смрти и болести, које су у једном, најопаснијем тренутку, биле обасјане зеленим, отровним пожаром опијума. Самоспаљивао се до краја, верујући да и у бесмислу егзистенције треба светлети фосфоресцентном светлошћу поезије и духа. Сметала му је сопствена асиметричност физичке и психичке природе, паatio је због дисхармоније друштва и због неразумевања на које наплаћу песник у модерним временима. Осетио је све проклетство једног повређеног и озлеђеног детињства и све тамне лезије духа, које долазе од болесних предака. И зато је разумевао све оне уметнике, који су били, као Кирико, на пример, „дисзонални“. И његово стварање је било, често, на граници лудила, на ивици распрскавања. Али Кокто је умео, по цену највећих напора, да и бесаншиту мобилност да раба стихове, да смело завире иза завесе узмућене подсвести, тражећи и у том мраку дантеовску светилку за људе. Он је имао храбрости да у разулариности чула, попут Рембоа, гласа у сунце инсанције, у очи демонског Анђела Ертебиза и да прочита поруче пренаталних стања записује неуморно својим слабачким рукама, балзакоски, данима и ноћима. Зар није своја појединачна дела написао у току десетак дана и ноћи без одмора и сна?

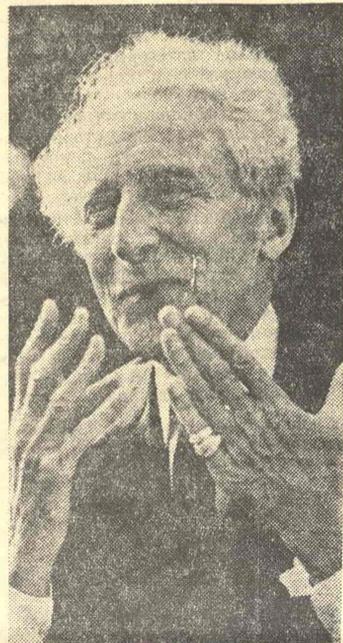
Ослободио се многих опсесија, али није могао да напусти својих „девет муза“ које су га, по његовим речима, боле оштрим ножевима. Отуда његове речи имају укус песничке крви. И није ни најмање романтично, што је он једно своје дело назвао „Крв песника“.

Уклауцавао се у себе, стискао до гушења, да би пружио што више духовне магме другима, младима. Имао је многе комплексе, али га нису комплексирали слава, ни успон. Постао је академик против своје воље, а кад је стигао тамо, „идући пешке“, „унатрашње“, ставио је „le pied dans le plat“ и одшкринио врата за „проклете песнике“ који долазе. Живео је у материјалном богатству, али је бирао богате духом. Волео је „мускулозне“ стваралачке природе, а презирао, као Флобер, „сало тромости“, конзервативних традиција и навика. „Вребао је стадио навике“ да би допринео ослобођењу света од рутинског посматрања ствари — и уметнике, страха од новог, од прогона, од полиције сваке врсте, духовне и физичке. Цртао је многе, а „сликао“ себе најбоље у фрескама Виофранца, затворивши се у капелу годину да на да би преживео муке и катарзе Микеланђелове. Стадио се налазио на скалама духа, од којих човека хвата вртоглавица — да би, с те висине, видео целине збињања, нашао равнотежу у својим полетима, па чак и падовима. Писао је о ружним стварима да би у њима открио лепоту, као што је саветовао Иго у предговору „Кром велу“. Сагорео је окружен ружним да би пружио свету поезију најплеменитије крви духа.

„Проћи кроз огледало“

За Коктоа стварање је акт смелости и љубави. Кокто је више пута говорио „qu'il aime aimer“ qu'il aime oser“. Кокто је стварао зракасто и симултано, упркос вољи, већ по диктату своје унутарње специје. Отуда код њега стадио истицање улоге „невидљивог“, „подесног“. Вишеструко талентован, он се огледао у многим дисциплинама духа, од „позније речи“ до „позније слика“, од „позније театра“ до „позније филма“. И свуда са великим успехом, упркос конзервативној критици која га је назвала оним који све само додирује — „туштатистом“. Ружно је сва правила, јер његов стваралачки принцип је био у духу Дидроовог тумачења генија: овај је отворен свим ветровима и не признаје никаква правила. Веровао је, као и Стендал, да ће га будућност разумети. Зато је Кокто више био у садашњости која настаје, него у прошлости која нестаје. Да би се ишло испред утвр-

бене лепоте, како је то саветовао Пикасо, јер то је једини пут ка истински новом, треба развити стара огледала-илузије, проћи кроз огледало лажног одраза, да би се ушло у фебријну истинског израза, богатства свих форми. А то значи креирати не имитирајући природу, већ радећи по модели природу. Тај принцип су бранили и Кокто, и Јонеско, и Стравински, и Аполлинер. С обзиром на слојевитост, Кокто је саветовао, да треба сићи што дубље у себе, одгонетнути свет психичких тмнина, кјеркегоровску чаробну шуму подсвести. Због тога су га, често, стављали у надреалисте. Кокто, пак, тврди да је он стварао по диктату „психичког аутоматизма“ пре Бретона, али не под притиском воље, већ невољне патње. Оту да је Коктово стварање, попут Орфеја, за Еуридиком — „синонимом дубинске истине“ — било тако узбуђујуће. Требало је разбијати

ЖАН КОКТО

дубинска огледала, која су сачињена од најневидљивијег стакла. Од њега су најопасније посекотине. Кокто је уметник с невидљивим посекотинама и модрицама. Треба се интензивно удубити у његову стражумску уметност да бисмо их запазили испод његове често неокласичне форме. Речено је: свако дело треба испатити. Кокто је свако дело испатио до прскања и до прног усјања. Његова стваралачка девиза је била есхиловска и бетовенска: кроз патњу ка спознаји и радости. А ако нема радости, мора бити озарења, да бисмо видели одакле долазимо и куда идемо. Из мрачне куће духа која гори, Кокто саветује да се изнесе пламен.

И опет Хераклит претовара кроз ове Коктоове речи: „Човек се пали и гаси као светлост за време ноћи и слично је у нама оно што живи и оно што умире. Када људи умиру, ствари које их чекају нису предавали и на њих нису мислили. Смртни су бесмртни и бесмртни су смртни, један доживљавајући смрт другога и умирући животом другога... Овај свет, који је исти за све, ниједан од богова и људи није створио, али је он одувек био, и биће увек, вечно жива ватра, која се са мером пали и са мером гаси“.

„Чудесна опера“

Коктоово дело у целини је акт афирмације песничког ја, које жели да стварајући траје, одгонетачки дијалектику односа унутарњег и спољњег, смисао ренансовског кретања еп љасет, питање људске судбине уопште. Отуда Коктоов „Орфејев тестамент“ представља, у неку рuku, Коктоово духовно завештање и осмишљање песничке вокације у модерном свету. Охрабрење да се истраје, јер прометејску ватру још нико није успео да угаси, ни робити, ни раговити, ни жрети социјалног мрака. Кокто је показивао разноврсну храброст било када је као млад отишао добровољно на фронт, било кад се супротставио фашистичком терору у другом светском рату, било када је ризично стварао против струје и свих котерија, било кад је рвући се са смрћу — и то безброј пута — откидао стихове за живот оних који ће доћи. Тако се Кокто ангажовао духовно крварећи до краја, самоспаљивујући се ватром љубави за друге.

Кокто није директно подређивао своје уметничко дело задатку

дана, „социјалној порубини“. Мало је волео „спљоњи сижве“, али се у свакој његовој уметничкој „невидљивости“, у прозрочности оствареног, назирало активни побуњенички темперамент, који се увек залагао за победу људског. И зато што му готово ништа људско није било туђе, Кокто се стадио бунио. Он је побуњеник, мада побуњеник своје врсте. Протествовао је час патњом, час немирењем. Чак и његова лирска, по форми неокласицистичка поезија, садржи „експлозивне стихове“. То су осетиле и критика и публика. Ниједно Коктоово дело није прошло без противречних коментара, не само у Француској већ и у другим земљама света.

Једни су му замерали да је херметичан, други да је субверзивно јеретичан. Сам је сматрао да му је поезија пуна електрицитета, његови противници да је пуна ексцентричности или неоригиналности, да би му, најзад, сви униsono признали да му је уметност пуна зрачних очију, као његове фреске у Виофраншу. Само ваља имати смелости и умећа да се загледамо у његове вирове. Кокто није никад остајао у кули „noli me tangere“, чак и кад се најдубље повлачио у себе. Умео је духовито да се брани и одбојно да ћути. Знао је да употреби Вагијево оружје: изненадити уметношћу.

Кокто је имао све услове да лако успе и успео је, али не зато да би се пантесонски уздицао, већ да би отворио брану за све будуће „проклете“ уметнике. Због њих је критиковао своју земљу. Због њих се често нашао трагично „шичашен“, али не и побеђен. Врели немир истинољубивости није га напустио до краја живота. Отуда је његов основни критеријум вредновања песничког дела био трагање за интегралном истином. Право стварање недовољно је од морала. „Називам једно дело, знојем морала“ — истиче Кокто. За њега, уметност која не почива на тетеовском реализму, остаје декоративна и лажна ватра. Може засенити читаоца, али се брзо гаси. Писац са осећањем морала — не мори се с владајућим догмама, с екоративном псеудоуметношћу, с помодним авангардизмом. Кокто је био против авангарде засенљивања, а за авангарду револуционарно истраживања у уметности.

Уметник је кричав и кад малксава, јер свака хамлетовска жртва није узалудна. Увек ће се наћи неки Фортинбрас да пренесе истину новим поколењима. Чак и кад сумња у сврху свега, уметниково је да корача даље, као Коктоов дечак са расеченим челом и уснама. Кокто је све расечене усне бола носио на својим длановима поезије.

Полифон и по фабулирању, и по компоновању, Кокто, својим уметничким делом и стваралачким искуством, не застарела ни данас. Његово дело остаје, још увек, како би рекао Рембо „чудесна опера“ („un opéra fabuleux“).

ОЛОМЧАК

Радослав Јосимовић

ЛЕТОПИС

Једанаести том „Поморског зборника“

НОВИ, једанаести, том „Поморског зборника“, научне едиције Друштва за проучавање и унапређење поморства Југославије, са седмим у Ријети, доноси радове 26 сарадника из подручја економике, историје, техничких наука, права, наутике, природних наука, машиније и књижевности. Књига износи 489 штампаних страна и богато је илустрована. На уводном месту налази се чланак др Винка Антића, једнога од уредника ове едиције, „Тридесетогодишњица ослобођења Јадрана“, у коме се износи и анализирају значајна документа из историје народноослободилачке борбе на Јадрану.

За историју књижевности од важности је есеј Татјане Арабашић „Из Пуле у Комаку“, у коме је евоциран доживљај Јадранског мора у стваралаштву аустројугословенског књижевника Ф. К. Гинцкеја (рођеног у Пули 1871, преминулог у Бечу 1964). Његова изабрана дела објављена су у четири тома, афирмативно су онењена од књижевне критике и лепо примљена од читалачке публике. Од његових познатих савременика о њему су се позитивно изразили Штефан Цвајг, Томас Ман, Рода Рада, и други.

Зборник доноси и неколико занимљивих прилога из историје наших приморских покрајина. Посматрај у целини, и овај нови том „Поморског зборника“ оставља у сваком погледу врло добар утисак. (К. М.)

ПОД ТЕРЕТОМ НЕЈАСНОЋА

Наставак са 1. стране

тражи у отклањању недостатака у Партији, у јачању свјесног елемента, те опшубе су навијале на један сасвим ликвидаторски став. Испадало је да су сви недостаци прија комуниста, — одатле закључак: либерали ће нас ослободити бирократије и свих других недостатака када нас ослободе комуниста. Либерали су се и прихватили тога посла.

А кад се у то питање боље загледамо, видјемо да је код нас стварни бирократизам, онај апсурдни, националистичко-буржоаски, нарастао и ојачао и у држави и у самоуправљању, и у односима у култури. Зато и појам оласи, који се често спомиње остале у ваздуху. Шта он значи кад је ријеч о изградњи социјализма, јасно ћемо одредити тек кад на наше стање погледамо очима Писма и овог документа. Колико је либерализам успјео да исквари односе показују нам појаве штрајкова код нас, одавања расподеле од производње са акцентом на расподелу уз истицање разорног карактера „личних интереса“ на рачун уједињавајуће свјести о заједничким интересима социјализма.

Дуга идеолошка одступница марксизма код нас омогућила је чврсто конституисање једне реакционарне метафизике која и појмове, и појаве и проблеме, и личности претходно нишчупа из историјских и друштвених услова да би их приказала у сасвим ирационалном свијетлу. Тако је, да би се од њега лакше правиле протексе, наш народноослободилачки рат изједначен с ратом вопште, или су „идејно“ подједнако анатемисани и ослободилачки и освајачки ратови у свијету.

Идејном кошмару допринијело је и немарксистичко супротстављање самоуправљања држави, напег самоуправљања — нашој држави, па је држава испала као нечија туђа; као неки фатум — главна препрека развоју самоуправљања. Рушилачки рад либералистичког скептицизма који је понесен буржојском социологијом у трку „превазица“ и вољу државе, и вољу Партије, и философске темеље марксистичког покрета, и поред свих наговјештаја у Платформи тек треба да добије своју анализу.

Либерали су „око“ соколово, заштитници и човјека и птице, али само од комунизма. На друго око, којим би видјели злочине Пентагона у Вијетнаму, Чилеу, штрајкове и убиства у самој Америци и другдје у „слободном свијету“, на то око либерал свих нијанси, чак и „ултралијево“ нијансе, чврсто је жмурио. Али би такође од неопцијеве важности било за нас у овом тренутку и познавање искустава других радничких покрета који су прошаи кроз иста или слична искушења. Таква вопштавања учинила би опис нашег стања мање обескуражујућим. Јер „наш“ либерализам није никаква новост, ни као антигноза, ни као теорија. Рали се о авије стално присутне ствари у историји међународног радничког покрета, о опортунистичкој и револуционарној струји.

У књизи „Шта да се ради“, у чланку „Догматизам и „слобода критике“, Лењин говори о стању кроз које је прије седамдесет година прошла руска револуционарна социјалдемократија. Драгоцијено је упознати се са тим чланком. Под изговором „слободе критике“, и тамо су опортунисти — бернштајнјанци настојали да партију револуције претворе у партију социјалних реформи. Тај правац се, како каже Лењин, односно веома критички према „старом догматском марксизму“, и то с разлозима који у даљу личе на ставове либерала код нас. Поричане су могућности да се социјализам научно образложи и да се докаже његова неизбежност с гледишта материјалистичког схватања историје. Поричана је чињеница заштравања супротности у капитализму. Проглашаван је неодржив сам појам „крајњег циља“, тј. комунизма, и безусловно је одбјана идеја диктатуре пролетаријата. Истим овим скептицизмом и „критиком“ наш либерализам је нас гурао у малограђанско друштво.

Радоња Вешовић

РАДНИЦИ И СОЦИЈА- ЛИСТИЧКА КУЛТУРА

Наставак са 1. стране

Радне организације су и досад одавале средства за културне програме. То су била додатна средства, средства која, углавном, нису утицала на коришћење фискалног културног динара. Често је фискални културни динар био отуђен, и званично, од културног живота радних организација. Истина, тако није било у свим срединама. Настојања појединих заједница културе показују да је било покушаја да се средства радних организација удруже са „званичним“ културним динаром.

Амандански организована при вреда свој динар за културу, међутим, одаваје једино на основу самоуправног споразума — како у организацијама удруженог рада, тако и са носоцима културних програма. Заслужује посебну пажњу, међутим, иницијатива да се и у основним организацијама удруженог рада оснивају заједнице културе. То ће бити, свакако, нова могућност да радници, који су и досад вишак свог дохотка, и стина фискалним путем, издвајали за културу, овога пута стварно одачују о судбини свога динара, па и о судбини динара који је намењен за културни живот.

Разуме се, заједнице културе у организацијама удруженог рада неће бити једини вид издвајања средстава за културни рад. Нове одговорности добијају и интересе заједнице, које ће се формирати у општинама, покрајинама и републикама. Оне ће омогућити слободну размену рада — размену културног рада са удруженим радом, и то полазећи од стварних потреба културе и истинских интересовања и могућности радничке класе. Нове интересне заједнице у култури, а то никако нису трансформисане садашње заједнице културе, омогућавају, на основу делегатског принципа, не само одређивање материјалне основе културе, већ и нова програмска одређења у културном животу.

Ваља, међутим, истаћи да је садашња пракса, и даље оптерећена класичним институционализмом и административним начином финансирања, веома положна тржишту и комерцијализму. Корекције тржишта су биле веома ретке и нису имале система. Комерцијализам је, отуда, бивао доминантан. Он је захватио и многе радне организације. Тако су многа културно-уметничка друштва радних организација постала комерцијализована средштва, у којима је већа пажња поклањана остваривању материјалних средстава него задовољавању културних потреба радника и омогућавању њиховог стваралачког изражавања.

У многим радним организацијама велика пажња је и до сада била поклањана аматеризму. Међутим, то су углавном били једнострано садржаји аматерског изражавања радника. Претежно су постојале фолклорне, музичке и вокалне секције. Веома је мало било радних организација које су развијале и остале аматерске дисциплине (озбиљна музика, драма, рецитовање, хорови, ликовна уметност, филм и др.). Примери организација које су тако чиниле по казују да је један од основних разлога широког присуства аматеризма у животу радника и животу широк средина — управо оријентација на свестрано стваралачко изражавање радника, као и настојање да се аматерски резултати не затварају у круг радне средине.

Политичке, друштвене, синдикалне, омадинске, културне и друге организације у општинама, покрајинама и републикама морају да настоје да омогуће да се радник стваралац што шире изрази. Отуда, веома су инспиративне све оне манифестације које омогућавају да се радници више радних организација сусретну, понекад и такмиче, огледајући своје способности у својерсној стваралачкој утакмици. Више него други и пре него други, управо радници ствараоци треба да буду носиоци међурегионалних и међунационалних културних комуникација. Радничкој класи, јединственој радничкој класи Југославије, никад није била потребна затворе-

ност и омеђеност у било које границе. Уосталом, многе организације удруженог рада су и организоване — како у својој републици, тако и у читавој Југославији, и, баш зато, радници виде у развијеној међурегионалној културној комуникацији још неостварену, а потребну могућност да се развија револуционарни дух стваралачтва и да се подстичу идеје братства и јединства.

*

Културне установе су почеле у последње време више да сарађују са радним организацијама при вреде. Почети тих настојања могу да се поистовете са реформом. Већ тад је постало очевидно да сужени, често неодогавајући, простор културних институција није довољан за њихово потпуно и право дејство. И испољиле су се нове иницијативе. У почетку су оне више имале пропагандни, парадни карактер — да би временом добијале истинске и праве садржине. Рецимо, у Београду је основана Позоришна комуна, која је омогућила да Народно позориште, истовремено, и повећа своју материјалну основу, али и прошири круг свог деловања и повећа број својих посетаца. Слична искуства има и Позоришна комуна у Бањој Луци, као и одговарајуће иницијативе у Нишу и многим другим местима. Лесковачко позориште је, опет, одачуло да отвори своја врата свим радним људима, укључујући плаћене улазнице. Минимална средства, која је Позориште остваривало продајом улазница, а која су често била разлог одсуства радника из театра, надокнађена су самоуправним споразумом радних организација. То је, затим, утицало на промену структуре публике, на њено повећање, на репертоарску политику, али и на одређење позоришта на нове иницијативе које су омогућиле да радници постану стална позоришна публика.

И многе библиотеке су слично поступиле. Отвориле су своје просторне у радним организацијама или су помогле да саме радне организације оснују своје библиотеке. И друге институције (музеји, галерије и остале установе) настојале су да што више сарађују са радним организацијама. Међутим, највише система у организовању културног живота радника показали су раднички и народни универзитети. Они су — а такви су примери Загреб, Сарајево, Београд, Зрењанина, и других — пришли свестранијем развијању културног живота у радним организацијама, обухватајући, поред презентације културних вредности, и културу рада, развијање аматеризма, неговање елементарне културе и све друге културне садржаје.

Ипак, у целини досадашња пракса не задовољава. Појединачне иницијативе не могу да замене потребни систем. Верује се да ће тек у слободној размени рада — и обим и садржај културних комуникација удруженог рада и културних услова бити постављен на нову самоуправну основу. Радници ће у тим условима моћи, тек, да се свестрано испоље и ангажују. Они ће тада стварно утицати на садржај културних делатности, а не само, као досад, бити примарни културних програма који се стварају у културним установама. Овај нови процес омогућава и реализовање класног концепта културног развоја, као и стварање нове самоуправне културе.

Очевидно је, ангажовање радничке класе у култури у данашњој стварности најпотпуније се остварује у повезивању организација удруженог рада са културним институцијама. Тако се, све организоване и свестраније, у највећем броју средина проширује пракса корисника културних остварења. Радници, нарочито после Писма Извршног бироа СКЈ и Председника Тита, све више постају радознално и мотивалачко трајање културе.

Милош Јеџић

СА ОКТОБАРСКОГ САЛОНА — СЛОБОДАНКА МАТИЋ: АКТ

РАВНОПРАВНИ ЈЕЗИЦИ НАШИХ НАРОДА

Наставак са 1. стране

рација факултативно учио било македонски, било словеначки језик, онда би читав низ тешкоћа у узајамном комуницирању био сведен на најмању могућу меру. Онда би било омогућено и споразумевање на једном заједничком језику, заједничком језику у конверзионом смислу те речи који би саговорници спонтано између два изабрали, или би свако могао да говори својим језиком, па да не разумевања не настану. Да не говоримо о оном идеалном случају језичке толеранције када би се из учтивости и сматрајући да саговорнику тиме одаје посебно поштовање, један саговорник обраћао другоме на његовом језику, а овај му узвраћао истом мером. Тај степен истинске језичке равноправности сасвим је сигурно да нећемо достићи тако скоро јер, искрено говорећи, за то још не постоје не само образовни него ни психолошки услови. Али ако такви услови не постоје то још није никакав разлог да се они и не створе.

А користи од једне такве форме биле би вишеструке. Омогућило би се узајамно упознавање, све југословенске књижевности могле би да рачунају са публиком у свим нашим крајевима и са оним нашим sunarодницима који повремено, привремено или стално (као иселеници или припадници националних мањина у другим државама) живе у иностранству. Проблеми превођења остали би и даље актуелни, али сасвим је јасно, да без обзира на интензитет књижевних веза, практично није изводљиво превести све књиге једне књижевности на језике осталих. Да не говоримо о новинама, часописима, позоришним представама и филмовима, програмима телевизије и радиостаница, преведеној литератури са других језика који би на овај начин постали доступнији него што јесу.

Поред културних веза, то би довело до интензивнијих контаката и у другим областима, олакшало би се учовање разлика, али и спознавање сличности, и језик који је између осталог средство споразумевања, а који је код нас последњих година често бивао извор неспоразума, учинио би доста да свест о разликама не помутни свест о сличностима, или да нас задовољство због сличности не завесе толико да нисмо у стању да уочимо разлике. На једном језику, ма који то био, то није лако извести јер један језик увек подразумева неравноправан положај она друга два. На три језика то је неупоредиво лакше. Јер стара реч да човек вреди онолико људи колико језика говори, вероватно да није толико остарила да се не бисмо на њу подсетили и у овој прилици.

Остаје, разуме се, и једно практично питање, а то је питање прептерећености већ ионако прептерећених школских програма, недостатак наставничког кадра, питање избора језика, одговарајућих уџбеника, речника и приручника којих имамо толико мало да може сасвим мирне душе да се каже, да их практично и немамо. Али у исти мах иако су то проблеми које не треба превидати, то свакако нису и проблеми који се не могу решити и које, што је још много важније, не треба решавати.

Предраг Протић

Дане Стојиљковић

Једно обавештење

Ето ме по селима југа
три километра јужно
од кумове сламе
не тијем
већ
у грло просинам
и на обзорију
дубовске ноћи
срну хауат
узред
дискутујем
са сељацима
како уредно
плаћају порезу
а понекад
на некој свадби
ухватим
неку сељанку
како здраво
љуби
моју сенку

ДОМАЊИ ВЕТАР

Стално сањам
како подижемо
неку кућу
на обзорију
на источној страни
Дубова
мој отац
устаје из гроба
само због тога
моја мајка
као сенка
осушеног дрвета
спрема ручак
под ведрим небом
ја правим благо
газећи га ногама
до колена
носим га на рукама
као мајка дете
на недриња
она са осмехом
ја са трном
у оку
оклинем се
на ибем
на коленима
бацам главу
преко рамена
видим
нема мог оца
видим
нема сенке
моје мајке
видим
птица
излете из куће
кроз коју
домаћи ветар дува

ДУБОВСКА КАФАНА

Један део неба
изнад Дубова
отворио се
слушај мама
земљина тежа
не зна
како да ме задржи
у дубовској кафани
председник општине
плаћа није уличарима
вероватно се спрема
да ми се одужи
и све се њиме
много више
на небу
велики медвед
узима залет
да прескочи
малог медведа
и прохута
звезду северњачу
на земљи
људи губе правац
моји сељаци их све
читају као азбуку
један балавац
без грама мозга
хоће да ме провоцира
више се нема куд
лете столице
севају ножеви истине
далеких предака
а с друге стране
бедно пробијају
лепоту ноћи
ништоли
општинских службенича
и телетаски
усред ноћи
прекидају сан
моје мајке
све у циљу
да докажу верност
председнику општине
само не знају
како да му испуне
једну једину жељу
да угрдне коције
мене на небо
да пошаљу

